

MALA BIBLIOTEKA
MALA BIBLIOTEKA
MALA BIBLIOTEKA

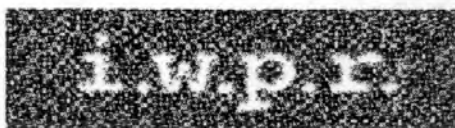
MALA BIBLIOTEKA
MALA BIBLIOTEKA
MALA BIBLIOTEKA

Priručnik za novinare

**BiH
IZBORI '96**

Soros Media Centar
Sarajevo

MEDIA PLAN

Ovaj priručnik je objavljen uz velikodušnu podršku **Open Society Institute** i **Swedish International Development Cooperation Agency**. Dodatnu pomoć su obezbjedili **European Commission**, **Friedrich Naumann Stiftung** i **Winston Foundation for World Peace**.

Copyright' 1996

INSTITUTE FOR WAR & PEACE REPORTING

MEDIA PLAN

SOROS MEDIA CENTAR

Priručnik za novinare

BiH IZBORI '96.

Sarajevo, 1996.

Institute for War & Peace Reporting (Institut za ratno i mirnodopsko izvještavanje) neovisna je organizacija za promatranje konflikata i podržavanje medija. Cilj je obezbijediti platformu i prostor za glas mira u ratu, kao i informirati međunarodnu javnost o sukobu.

IWPR objavljuje magazin Warreport, predstavljajući vijesti, analize i debate vodećih novinara-kritičara, akademika i aktivista na Balkanu i u kavkaskom regionu. Dvomjesečnik Tribunal promatra rad Međunarodnog suda za ratne zločine u Hagu.

IWPR priprema programe za obuku medija u Londonu i regijama, obezbjeđuje članke za razne novine, informacionu podlogu, istraživanje, te kontakte sa međunarodnim medijima.

IWPR pokušava povezati glas javnosti iz regiona sa onima koji donose odluke i oblikuju javno mnijenje Zapada.

The Institute for War & Peace Reporting
Lancaster House
33 Islington High Street
London N1 9LH
tel. 44171 713 7130 fax. 44171 713 7140
e-mail <warreport@gn.apc.org>
Web site <<http://www.demon.co.uk./iwpr/iwpr.htm>>

IWPR Sarajevo:
Obala Kulina bana 4/ I,
71000, Sarajevo
tel./ fax: 387 71 667 735
e-mail: 101657: 3100@ Compuserve.com

IWPR/ Vertic- Tbilisi office:
Republic of Georgia,
7a Milonova Street,
Tbilisi: Tel/ fax + 995 32 995 053
e-mail: media@vertic.org.ge

Sadržaj

Uvod	6
Put ka otvorenim medijima	8
Težnja prema novinarstvu stida	11
Šta je to javno novinarstvo	21
Novinarstvo i politika - stvarno i moguće	30
Zaboravite politiku - radite svoj posao	37
Medijska prezentacija političkih stranaka na izborima 1990. godine	42
Intervju i pres-konferencija	49
Priljavi trikovi	58
25 načina da se izgube izbori	67
Preporuke iz BBC	73
Prilozi	77
Pravila i propisi privremene izborne komisije	78
Članovi privremene izborne komisije	81
Registracija birača	82
Izborni kodeks ponašanja za političke stranke, kandidate i izborne radnike	85
Pravila za registrovanje političkih stranaka i nezavisnih kandidata	87
Propisi koji se odnose na obaveze vlada u odnosima sa medijima u Bosni i Hercegovini	92
Komisija eksperata za medije	93
Standardi profesionalnog ponašanja za medije i novinare	95
Važnije adrese, brojevi telefona i faxes OSCE ureda	97
Političke stranke, kandidati i izborni radnici	99
Adrese i telefoni svih stranaka koje učestvuju na izborima u BIH	123
Popis stanovništva po opštinama iz 1991.	134

UVOD

Mediji su bili u centru pažnje u ratu u Bosni i Hercegovini, sada je vrijeme da odigraju ključnu ulogu u miru.

Mnogi urednici i novinari tokom rata su pokazali najviši nivo profesionalizma. Radeći pod najgorim praktičnim i političkim uslovima, oni su ipak uspjeli obezbijediti pouzdane informacije i odgovorno izvještavanje. Time su uspjeli očuvati ostrva zdravog razuma u ratom degradiranom društvu.

Predstavnici medija su za vrijeme rata bili stavljeni pred veoma težak izbor. Poznata je izjava jednog od urednika TV Sarajeva: "Svaka osoba ubijena na bojnopolju, prije toga je bila ubijena u studiju". Ratne i nacionalističke strasti bile su često hranjene i od strane medija. Sve što je bilo potrebno za rat, obezbijedili su i neki novinari. Međunarodni sud za ratne zločine u bivšoj Jugoslaviji prepoznao je ovaj proces. To je dovelo do mogućnosti da se ova institucija pozabavi i ulogom medija, te možda i podigne optužbe protiv pojedinih, zbog navođenja na ratne zločine.

Izbor pred kojim bosanski novinari stoje danas nije ništa manje bitan. Dejtonski dogovor obavezuje sve strane da učine velike korake od rata ka demokratiji, sa prvim, odlučujućim ispitom u ovih devet mjeseci, a to su izbori. Ako ispit bude položen, šanse za održavanje mira i razvoj će rasti. Ako ne, ozbiljno će biti ugrožen privredni oporavak, a možda i dovesti do novog sukoba.

Ni u najslobodnijim društvima nije ni najmanje lako zadržati neovisne i kritičke poglede na svijet. A tamo gdje se postavljaju i druga složena pitanja, a ne samo identitet štampe, još je teže održati obavezno nivo koji bi morao biti svojstven svakom novinaru.

Ova knjiga želi da podsjeti sve bosanske kolege na bremenima i odgovornosti ovog visokog poziva, a nada se i da

će obezbijediti neke bitne profesionalne olakšice. Eseji i članci u ovoj publikaciji ponuđeni su sa najkolegijalnijim namjerama. Slobodna i odgovorna štampa je nešto za šta se stalno moramo boriti u Bosni, kao i drugdje. Bosanski novinari zaslužuju podršku i poštovanje svojih kolega iz cijelog svijeta, jer je zadatak koji stoji pred njima veoma veliki i krije mnoge izazove.

Anthony Borden
IWPR Direktor

PUT KA OTVORENIM MEDIJIMA

Aryeh Neier

Još prije dva stoljeća, američki predsjednik Thomas Jefferson, taj apostol demokratije, zapisao je: "da se meni prepusti da biram između vlade bez novina i novina bez vlade, ne bih oklijevao ni časa da se odlučim za ovo drugo." Pošto je civiliziran život nezamisliv bez vlade, Jeffersonov stav može djelovati ekstremno. Ali, razmislimo li o vrijednostima kojima novine i drugi nezavisni mediji služe, njegova izjava postaje razumljivija.

Vrijednost i značaj nezavisnih medija, u kontekstu jednog izbornog procesa, čine se očitim. Da bi izabrali partije i pojedince koji će predstavljati vlast, građani trebaju znati njihova gledišta i njihove komentare na svoj račun i na račun njihovih protivnika. Bez takvih informacija, odnosno, bez mogućnosti da se dobiju informacije i kritički komentari o najširim pitanjima koja se tiču javnog djelovanja, glasači bi bili lišeni mogućnosti inteligentnog izbora.

Nezavisni mediji su od suštinskog značaja za demokratsko samoupravljanje i u drugim okolnostima. Danom izbora, glasači prenose vlast na partije i kandidate koje izaberu. Međutim, to ne znači da slobodni građani time odustaju od svakog interesa i brige za politiku koju će zagovarati njihovi predstavnici, jednom kad se probroje glasački listići i objave pobjednici. Građani žele biti informirani o politici vlasti i čuti kritičke komentare na tu politiku u procesu same primjene. Time su oni u mogućnosti da, kroz međusobnu komunikaciju i kroz komunikaciju sa drugim predstavnicima, iskažu i vlastiti stav o toj politici. Građani odnosno glasači žele također znati kako se ponašaju njihovi predstavnici. Da li prilježno rade? Da li se bave bitnim pitanjima sa kojima se suočava jedna opština ili cijela zemlja? Jesu li učinkoviti? Jesu li česti-

ti? Informacijama koja se nude putem raznih medija glasači sami, razlučujući između informacija koje ovi objavljuju i uredničkih stavova koje izražavaju, mogu formirati vlastiti sud o ljudima koji ih predstavljaju. Procijene li da neki vladini funkcioneri ne zadovoljavaju visoke standarde, mogu odlučiti da na sljedećim izborima podršku daju drugim partijama ili drugim kandidatima.

Mada je sloboda izražavanja putem nezavisnih medija suštinski predušlov za demokratsku samoupravu, ona služi i cijelom nizu temeljnih vrijednosti koje su odskoro jednakog značaja. Jedan od najpoznatijih i najrječitijih izraza podrške nezavisnim medijima je "Aeropagitica", engleskog pjesnika Johna Milтона, napisana 1644. godine, u doba kad nije bilo demokratske vlasti i kad gotovo niko nije smatrao da kraljevska vlast uopće može biti upitna. Milton komentira prijedlog da se ni jedna knjiga ne bi smjela štampati u Engleskoj, a da je prethodno ne odobri vlada. On se, naime, suprotstavlja tom vidu cenzure, jer bi se usporilo unaprijeđivanje znanja i inhibiralo traganje za istinom. Milton je napisao: "Istina i razumijevanje nisu nešto što smije biti predmet monopola i trgovine - izdavanjem dozvola, statutima i standardima." Tvrdio je da za istinu najbolji test otvoreno takmičenje sa laži. I u našem je vremenu opšteprihvaćeno da razvoj znanja i traganje za istinom zavise od slobode izraza.

Drugi je značajan smisao i svrha slobode izraza, korištenjem nezavisnih medija, omogućavanje da društvo postepeno evoluira prilagođavanjem promijenjenim uslovima i promijenjenim idejama. Ako informacije ili ideje ne cirkuliraju, ako nisu predmet debate i diskusije, posljedica neće biti zaustavljanje promjene. Cjelokupna ljudska povijest pokazuje da, prije ili kasnije, u svakom društvu dolazi do promjene. Ali, ako se potiskivanjem informacija i ideja blokira ta mogućnost postupne evolucije, uvećava se vjerovatnost da će do promjene doći na eksplozivni i nasilan način. Nezavisni mediji daju značajan doprinos socijalnoj stabilnosti, jer stabilno društvo nije statično društvo u kojem određena politika, koja je možda adekvatno rješenje za

Jedan period, postaje politika zasnogda. Prije će biti da je stabilno društvo ono u kojem je politika vlasti konstantno izložena kritičkom propitivanju, kako bi se mogla mijenjati onda kad pokaže nedjelotvornom. Upravo tom sposobnošću prilagođavanja promjeni društvo manifestira svoju stabilnost.

Možda najtemeljnija vrijednost svega čemu sloboda izraza služi leži u omogućavanju građanima da steknu osjećaj samoispunjenja. U jednom masovnom društvu, pojedinca se može olako tretirati - može to činiti i on sam - tek kao objekat tuđe politike i političke prakse. Tek provjerom te politike i prakse, izražavanjem vlastitih stavova, pojedinci stiču mogućnost da i sami vrše određeni utjecaj. Nezavisni mediji su suštinsko sredstvo pomoću kojeg se vrše ta propitivanja i izriču stavovi. Bez obzira da li je rezultat prilagođavanja, ili promjena određene politike i prakse, značaj koji mediji imaju za pojedinca može biti ogroman. Jedna je stvar živjeti u društvu u kojem smo nečega lišeni ili suočeni sa problemima, stoga što su neki anonimni birokrati odlučili kako ima važnijih stvari koje valja rješavati. Sasvim je druga stvar, sudjelovati, putem nezavisnih medija, u raspravi o prioritetima, čak i kad krajnji rezultat ne donosi rješenje problema. Sudjelovanjem u raspravi, pa i onaj koji se ne slaže sa ishodom, stiče osjećaj samoispunjenja, ili dostojanstva, što proizlazi iz saznanja da je i njegovo mišljenje bitno i da se i njegov glas čuje. Štaviše, sudjelovanje u takvom jednom procesu omogućava da, kad za to dođe vrijeme, i kad se - zahvaljujući protoku i razmjeni informacija putem nezavisnih medija - dese promjene u odnosima snaga i načinu mišljenja, njihovi stavovi i prevladaju.

Demokratska samouprava, traganje za istinom, razvoj znanja, održavanje društvene stabilnosti kroz postupnu evoluciju i mogućnost samoispunjenja su tijesno vezani i ovisni o slobodi izraza koja se ostvaruje putem nezavisnih medija. I da se vratimo Jeffersonu: možda, na kraju krajeva, njegov stav i nije tako ekstreman.

Aryeh Neyer je predsjednik Instituta Otvoreno društvo.

TEŽNJA PREMA NOVINARSTVU STIDA

John Keane

Genocidni ratovi, gradovi u plamenu, zasuti bombama, nuklearne eksplozije, konc-logori, sve raširenija pošast pojedinačnih krvoprolića: ovo stoljeće je vidjelo više planiranog i neplaniranog nasilja nego što mu pripada, a sve su prilike da će ih još vidjeti. Historičari će besumnje pisati o hrabrima koji su se borili da prežive tu navalu nasilja. Ali, ove će priče za buduće generacije biti izuzetne samo u svjetlu kolosalnog pada u okrutnost - svjetskih ratova, holokausta i etničkog čišćenja - usred kojeg su se desile.

Ovo dugo stoljeće nasilja je sad neporecivi dio naše žive povijesti. To se ne smije izgubiti iz vida, i treba biti postavljeno u pravi kontekst, pošto neki teoretičari zagovaraju tezu kako je svijet sad podijeljen na dva dijela: demokratsku zonu mira, koja podrazumijeva i bezbjednosnu zajednicu parlamentarne demokratije, koju čini jedna sedmina stanovnika planete, i ostatka svijeta, zonu nasilja i anarhije, beznađa i gladi.

Ova teza ima mnogo nedostataka, od kojih nije najmanji taj da čak i u toj pretpostavljenoj "demokratskoj zoni mira", ljudi sve više osjećaju da su okruženi nasiljem, jer su svi mediji usredsređeni na pravni, politički, komunalni i svaki drugi aspekt tog nasilja. Urednički kredo "Ako ima krvi, onda to ide na naslovnu stranu ili kao prva vijest", to samo potvrđuje. U zonama konflikta, s druge strane, postoje demokratske snage, koje se barem bore, ako već ne uspijevaju nadvladati pritiske nasilja. Ali za većinu ljudi, neposredno iskustvo sukoba - čak i kad su u pitanju i same žrtve nasilja - uveliko je posredovano: putem štampe u svim njenim vidovima. Tako da čak i tamo gdje su oni nosioci mira, prevladavajuća slika, prevladavajući diskurs je diskurs nasilja.

Ako je tek na historičarima da ovaj tako dominantan tok povijesnih događaja, koji su se desili u ovom stoljeću, postave u pravi kontekst, kako onda mogu novinari, posebno oni u konfliktnim područjima, staviti nasilne događaje o kojima su nedavno izvještavali, u jedan konstruktivan okvir, tako da ne budu zaboravljeni, ali i da ne izazivaju nove cikluse nasilja i barbarskih ratova?

Političari i diplomate su skloni da naglašavaju kako politički cilj smanjenja i eliminisanja nasilja može biti učinkovito postignut samo ukoliko se njeguje pluralitet strategija, kako na makro, međunarodnom planu, tako i na onom mikro, lokalnom nivou. Nema sumnje da se neki barbarski ratovi mogu zaustaviti samo spoljnom intervencijom, dok je druge najbolje nastojati okončati uz minimum nasilja, maksimum pravde i povlačenje stranih trupa. U izvjesnim kontekstima, na primjer, onom u Bosni i Hercegovini, praktično stvaranje suverene teritorijalne države je temeljni uslov za prestanak barbarskog rata i stvaranje molekularnih struktura civilnog društva; u drugim kontekstima, kakav je bio rat između Britanije i Argentine oko Malvina (Falklanda), nastojanje da se sačuva fikcija jedne suverene teritorijalne države rezultira bizarnim konsekvencama, koje se na kraju završe besmislenim krvoprolićem. Nasuprot tome, u blažim slučajevima divljaštva, običnim pojedinačnim sukobima, na primjer, one koji vrše akt nasilja može se uhapsiti, ispitivati, pustiti uz kauciju ili izvesti pred sud, možda i osuditi na zatvor, i tako dalje.

Takve taktike će ostati neadekvatno razvijene ili nedjelotvorne, sve dok se ono što zovemo kulturom civiliziranog ponašanja ne razvije do nivoa civilnog društva. Kao prvo, to znači podrivanje simplificirane distinkcije između "konfliktnih" i "demokratskih" zona, odnosno zona mira, koja ide uz opscene teze da zemlje poput Bosne i Hercegovine, neizbježno trpe od bolesti zvanih primordijalni nacionalizam, inherentni tribalizam, ratobornost i drugih oblika "prirodnog" nasilja.

Ali novinarstvo može učiniti više od toga, time što bi pomagalo društvu u razrješenju konflikata, njegovanjem onog što bi se moglo nazvati "javne sfere kontroverzi" oko upotrebe sile. To znači da upotreba sile, i strukture moći na svim

nivoima i na svim stranama koje to potiču, mogu biti predmet rasprave i suprotstavljanja. Mediji, uz cijeli niz inicijativa civilnog društva, mogu služiti tom procesu izgradnje mehanizma civiliziranog, nenasilnog monitoringa i kritičkog propitivanja nasilnog manifestiranja sile.

Takav jedan monitoring, drastično ograničen dok traje sam rat, osnovni je uslov reduciranja ili eliminiranja barbarstva, i minimiziranja šansi da se ono vrati na scenu. U ovom kontekstu, javne sfere igraju četiri međusobno uslovljene i povezane uloge:

- njegovanje zajedničkog pamćenja iz vremena kad su strašne stvari činjene ljudima;

- jačanje svijesti, kod građana i kod vlasti, o prirodi i dometima barbartsva;

- prenošenje i širenje, među građanstvom, etičkih sudova o tome da li ili ne, i pod kojim uslovima je određen oblik nasilja opravdan;

- poticaj da se definišu sredstva za borbu protiv barbarstva, posebno ona koja liječe zabrinjavajuće učinke nasilja na demokratske institucije.

Povezati nasilje i javne sfere kontroverze znači ponovno otkriti jednu temu zapadne političke misli koja zadire u prošlost, sve do rimskog pravnog sistema, koji je posebno insistirao na nekršenju sporazuma i dogovora postignutih mirnim putem. U krajnjoj instanci, ta tema ide sve do starogrčkog uvjerenja da javni život i nasilje nemaju ništa zajedničko, stoga što se čovjek razlikuje od životinja svojom sposobnošću govora (*lexis*) i djelovanja (*praxis*), i sklonošću da se javno povezuje u polis građana, koje od fizičkog nasilja štite zidovi koji okružuju grad.

U modernim vremenima, mediji imaju specijalnu ulogu u procesu povezivanja nasilja i javnog života, jer su novinari najneposredniji i stalni formalni predstavnici javnog mnijenja u okviru javne sfere. U dvadesetom stoljeću, javna sfera je najčešće povezivana sa institucijama javne radiodifuzije, čiji je prototip Britanska radiodifuzna služba (BBC).

Te radiodifuzne institucije su viđene kao institucije koje se preklapaju sa javnim životom, jer im je i cilj bio da cijelom

jednoj političkoj zajednici prezentiraju njene vlastite nade i strahove, i različite forme života i mišljenja, garantirajući time opstanak javnih vrijednosti...

Ovaj model javne radiodifuzije doživio je radikalan izazov dezintegracijom jedinstvene, integrirane javne sfere koja funkcioniše u okviru jedne nacionalne države. Ideal teritorijalno ograničene republike građana koji nastoje, koristeći nenasilne metode, živjeti u skladu sa vlastitim načelima javnog dobra, sa razlogom se smatra zastarjelim. Stara dominacija teritorijalno ograničenog, od države strukturiranog javnog života, posredovana putem radija, televizije, štampe i knjiga je na zalasku. Umjesto toga, javni život je danas predmet očiglednog procesa disperzije i deteritorijalizacije. Javna se sfera dijeli na jedan kompleksan mozaik različitih, preklapajućih i međusobno povezanih prostora. Kafana, urbana okupljališta i literarni krugovi, u kojima su se, na mikroplanu, razvijale najranije moderne javne sfere, danas svoj pandan nalaze u širokom spektru raznovrsnih lokalnih prostora u kojima građani ulaze u rasprave o tome šta, kada i kako neko

nešto radi. Ženske pokrete, na primjer, čine uglavnom mreže manjih grupa, organizacija, inicijativa, lokalnih kontakata i prijateljstava potpuno zaokupljenih, gotovo uronjenih u svakodnevni život. Makrojavne sfere su oni prostori nenasilne rasprave i kontroverzi o (nasilnoj) sili koji pokrivaju i povezuju milione ljudi što gledaju, čitaju i slušaju - i to diljem planete. Oni su uglavnom koekstenzivni sa nacionalnom državom, ali mogu preći i njene granice i doprijeti do publike u susjednim zemljama. Ove sfere pokrivaju visokotiražni dnevници poput The New York Timesa, Le Mondea i Die Zeita, jednako kao i elektronski mediji poput BBC-a i RAI-a.

Recentni razvoj makrojavni h sfera na globalnom i regionalnom nivou je jedna od najznačajnijih, a najmanje istraženih pojava, koja je od velikog značaja za razmatranje odnosa između nasilja i javnosti. Makropublika, koju čine stotine miliona građana, neočekivana su i nenamjerna konsekvencija međunarodne koncentracije mas-medija, čiji je vlasnik prije bila nacionalna država i koji su funkcionirali na nivou te države. Jedna od najvećih ironija u ovom rizičnom, profitabilno orijentiranom procesu globalizacije medija, to je što ona potiče javne kontroverze i izvan granica nacionalne države. Možda je najdramatičniji primjer za to kriza na Trgu Tjenanmem, u Kini u proljeće 1989. godine. Uživo prenošen putem CNN-a, 24 sata dnevno, ovaj događaj je označio prekretnicu u razvoju globalnih medija.

Mada nas ovaj trend prisiljava da radikalno revidiramo svoje razumijevanje pojma javni život, i sve popratne pojmove, koji su u ogromnoj mjeri unificirani, poput pojmova "javno mnijenje", "javno dobro", i distinkcije između javnog i privatnog, odgovornost novinara prema javnosti suočenoj sa nasiljem, ne prestaje ili bi bar tako moralo biti. Bilo da se komunikacija odvija između dvije osobe putem e-maila, na ograničenom skupu u kafani, ili nekom javnom sastajalištu, odnosno, među raznim nivoima sve slabije povezani h javni h sfera, putem lokalni h i transnacionalni h medija, ostaje značaj poticanja javni h sfera kontroverzi oko upotrebe sile.

Često se čuje tvrdnja da medijsko pokrivanje nasilja širi nezainteresiranost, pošto je publika prosto nijema, u svojoj

fasciniranosti, pred spektakularnošću samog događaja. U stvari, malo je potvrda za ovakvo uopštavanje, a javljaju se i znaci da se globalni samiti i slični događaji često doživljavaju sasvim subjektivno, odnosno, pojačava se osjećaj kod publike da su postojeći "zakoni" politike sile daleko od "prirodnih", te da svijet dijelom zavisi i od postojećih nastojanja da se on preoblikuje - bilo nenasilno, bilo silom.

Bitno je znati da televizijski prizori nasilja nikad ne pokazuju isključivo destruktivnost nasilja. Mi ne vidimo samo paljevinu, ubijanje, ruševine, krvava tijela, već i slike prvih zelenih izdanaka civilnog društva usred barbarskih ratnih zona: cipele načinjene od gume sa točkova uništenih kola; ljudi koji čiste svoje stanove, mada su ostali bez sva četiri zida; svećenik koji oko sebe okuplja mlade ljude, nalik na prosjake u njihovim pocijepanim pantalonama, kako bi među ruševinama u blizini potpuno uništene crkve, otvorili pravu malu radionicu za opravku uništenih kola. Ovi prizori pokazuju one predstavnike jednog društva koji odbijaju da se prepuste stereotipima o žrtvi, i koji nešto preduzimaju kako bi se oduprli nasilju i stvorili jednu novu, drugačiju i mnogo ljudskiju stvarnost.

Manje su očigledne one difuzne ili mnogo suptilnije forme otpora koje bilježi televizijska kamera, kao što je nezavisni reporter/novinar, čije lice pokazuje znake stresa, a glas svjedoči o njegovoj hrabrosti i sućuti za žrtve. Tu su i same žrtve, često stravična šutnja onih koji nisu kadri ni riječi reći o nasilju koje je nad njima učinjeno, a kamoli da ga opisuju. Njihova šutnja, na izvjestan način, čuje se kao krik, kao bezglasni plač, koji očito nije upućen nikom posebno, već cijelom svijetu.

Kao što je to bio slučaj sa onom ikonografskom fotografijom Nick Uta iz 1972. godine, prizora gole djevojke koja vrišteći bježi iz svog napalm-bombom sprženog sela u Južnom Vijetnamu, plač može imati efekta. Oni koji plaču nikad ne znaju da li će ih se čuti, još manje shvatiti. I stoga je to tako snažan prizor. Plač prevazilazi okvire jezika; on zahtijeva da ga se čuje, da bude shvaćen, i da mu se pomogne. A plač onih koji su izloženi nasilju potiče ponekad, među onima koji gledaju ili slušaju, i pitanja o odgovornosti.

Ostaje zagonetka zašto i u kojoj mjeri dolazi do tog procesa preobrazbe. Sućut sa žrtvama se dešava, ali ko i kada, koliko dugo i u kojoj mjeri može mobilizirati reakciju koja je krajnje nepredvidiva. Sve što znamo je da do nje može doći, i u onoj mjeri u kojoj se ta reakcija desi, mi možemo govoriti o jednoj skrivenoj, potencijalnoj civilizirajućoj dijalektici u okviru ovog sve očitijeg trenda medijskog pokrivanja svih vidova nasilja.

Mogu li novinari i mediji igrati aktivnu ulogu u procesu zaustavljanja ili sprječavanja konflikta? Poticanje javne kontroverze oko upotrebe i efekata sile - identificiranje i suprotstavljanje strukturama moći koje se nasiljem koriste i hoće okoristiti - ostaje temeljna i najvažnija uloga koju mediji mogu igrati u pomaganju društvu da izbjegne nasilje ili da ga iskorijeni.

Ali mediji mogu igrati i mnogo specifičniju javnu ulogu koja se tiče osnovne političke emocija građana. Izloženost nasilju, tu možda nije dovoljna. Emocionalna, i stoga i politička, reakcija novinara može ići od poricanja ("Ja nisam odgovoran") do bespomoćnosti ("Šta ja uopšte mogu učiniti?"). Ali još su dvije reakcije podjednako moguće, krivnja i stid. Ove se reakcije često brkaju, ali su stavovi koje one izražavaju i reakcije koje izazivaju sasvim različiti. Tako se mogu razlučiti i tipovi novinarstva koji navode na ove različite reakcije.

Kad se govori o krivnji, mora se načiniti distinkcija između kolektivne i individualne odgovornosti. Odgovorni za ratne zločine moraju se identificirati i izvesti pred sud. Ovo je dio jednog širokog i bolnog procesa društvenog izmirenja, ali i sprječavanja budućih konflikata. Istraživačko novinarstvo, koje ima zadatak da utvrdi neporecive činjenice o tim zločinima, jedan je od najviših oblika radikalnog novinarstva; tvrdnjom da su neki krivi u pravnom značenju te riječi, novinarstvo može, na najdirektniji način, izazvati javnu kontroverzu oko nasilja.

Ali ovo nije uobičajeno glavna svrha ili produkt novinarstva u (prethodnim) barbarskim ratnim zonama. Češća je svrha ili efekat nametanje ili naglašavanje koncepta kolektivne krivi-

ce. Kako za one koji su daleko od konflikta, tako i za one koji su bliži konfliktu, na koje to ima mnogo direktnije i opasnije efekte - okrivljavanjem cijelih grupa (ili naroda) za ratne zločine.

Ovaj vid generalne krivice, nastojanja novinara da stvore osjećanje krivice zbog tragedije koja se drugima desila, emocionalna opsesija da se učinilo nešto loše onom drugome, neproduktivno je kao zreli osjećaj odgovornosti za sudbinu onog ko je bio izložen nasilju. Ti ljudi uhvaćeni usred nasilja i konflikta, koji se time što su bili svjedoci nasilja nad drugima smatraju krivima, nekad su žrtve osjećanja da lako mogu i sami nestati, da ih progoni gnjev, osvetoljubivost ili indignacija žrtve nasilja. Ta krivnja ima malo zajedničkog sa barbarstvom. Čak i ako njihova djela možda nisu direktno prouzrokovala patnje žrtava, krivci se osjećaju krivima stoga što im unutarnji glas stalno govori da jesu odgovorni. Oni osjećaju stalnu nelagodu zbog onog što su učinili drugome. Stoga često strahuju od odmazde ili sami sebe kažnjavaju. Cijeli narodi mogu biti progonjeni ovakvim osjećanjima.

Stid je drugačije osjećanje i ono inspirira naročitu, mnogo konstruktivniju reakciju. Sramota se razumljivo javlja kod gledalaca dok prate scene nasilja, ali ne prosto stoga što je to emocija koju često vezujemo sa procesom gledanja i procesom u kojem ste gledani. Za razliku od iskustva krivice, u kojem je ja neurotično proganjeno ili paralizirano plaćem i krvlju žrtve, stid je inicijalno emocija samozaštite. U svom iskustvo stida, gledaoci bivaju zatečeni osjećanjima koja se bude dok gledaju žrtve, koji se sami doimaju manje bijesni i osvetnički raspoloženi (nego što je to slučaj sa krivicom), a više puni prezira i odbojnosti prema onima koji su svjedoci njihove muke. To je kao da oni koji plaču ili krvare gledaju publiku i vide kroz nju, čak kad ovi sjede u sigurnosti svog doma.

Oni koji osjećaju stid, konsekventno su predmet želje da pokriju oči i sakriju lice, čak i želje da isključe televizijske aparate, ili - poput onih prvih američkih bioskopskih gledalaca koji su gledali prve snimke žrtava koncentracionih logora i onih koji su te logore preživjeli - koji su htjeli pobjeći

iz dvorane. Oni se stide ne toliko zbog onoga što su možda učinili (kao što je to slučaj sa krivnjom), već stoga što intuitivno osjećaju da je nasilje kojem su svjedoci daleko ispod standarda "civilizacije" što je očekuju od sebe i od svijeta u kojem žive. Za razliku od krivaca, koji se guše u blatu vlastite krivnje, opterećeni potrebom da govore, da ih se sasluša i da se ispovijede, oni koji se osjećaju osramoćenim često žele se iskupiti ili postati boljima, čak se i povežati i uspostavi-
ti kontakt sa žrtvom.

Iskustvo krivice ima uvijek jasan prag: pojedinac jeste ili nije učinio zlo. Stid je, nasuprot tome, jedan standard koji priznaje da postoje različiti nivoi odgovornosti; postidjeni osjećaju da nisu zadovoljili standarde za koje će se ipak nastaviti boriti i kojima će težiti. Onaj koji se stidi, stoga će nastojati da ustanovi šta se stvarno desilo - nekad sa željom da rehabilitiraju i sebe i svijet u kojem oni i njihovo potomstvo moraju živjeti.

Kakva je razlika između novinarstva krivice i novinarstva stida? Prvo je zapravo upiranje prstom, optužba. Prvo govori o žrtvi. O beznađu. Ono drugo, novinarstvo stida, tiče se odgovornosti pred javnošću. Ono se tiče razmišljanja i samokritike. Sveobuhvatno je i stoga konstruktivno. Ono hrani, premošćuje i povezuje javne sfere umjesto da ih razara i dijeli. Novinarstvo stida teži da njeguje zajedničko pamćenje o vremenu kada su strašne stvari bile činjene ljudima; ono hoće da razvije svijest vlasti i građana o prirodi i dometima barbartsva; ono teži da prenosi među građanima etičke sudove o tome da li je, ili nije (i pod kojim uslovima) učinjen neki vid nasilja, kako bi potaklo pronalaženje praktičnih sredstava za suzbijanje barbartsva. Međutim, treba naglasiti, definisanje šta tačno znači novinarstvo stida u praksi treba ostaviti samim novinarima.

Zanimljivo je da jedan od prvih velikih romana dvadesetog stoljeća o vlasti i nasilju, Kafkin Proces, završava temom stida a ne krivice. Moglo bi se očekivati da scenom smrti, u kojoj dvojica činovnika, u pustom kamenolomu, pod svjetlom mjesečine, dvaput Jozefu K. zabijaju nož u srce, zapravo nudi oprost, kraj beskonačnih patnji žrtve. Kafka odbija

takav kraj i naglašava da sramota tog čina ostaje. "Kao psa!" viče žrtva, kao da povraća vlastite riječi, kao da hoće reći da će sramota ubice nadživjeti i njega i njegovo potomstvo. Cijela scena je turobna, ali data u literarnoj formi, naravno, i u njoj leži ključ za jednu od najvitalnijih emocionalnih reakcija koja se očekuje od mislećih, djelujućih građana na velike tragedije i na prizore nasilja, koji su harali našim stoljećem i obilježili ga kao najnestabilniju, najopasniju i najgoru fazu cijele ljudske povijesti. Genocidni ratovi, gradovi u plamenu, zasuti bombama, nuklearne eksplozije, konc-logori, orgije pojedinačnog krvoprolića: zar i novinari ne treba da se stide zbog onoga što smo mi jedni drugima činili tokom ovog tako dugog stoljeća nasilja?

John Keane je profesor političkih nauka na Univerzitetu u Vestminsteru i direktor Centra za nauku o demokratiji.

ŠTA JE TO JAVNO NOVINARSTVO?

Lisa Austin

U Bostonu je jedan kandidat za Američki senat naglo izgubio glasove nakon što je na pitanje jednog građanina odgovorio: "Narod nema pravo da postavi takvo pitanje." U jednom gradu na Srednjem zapadu, žurnal Akron Beacon je osvojio glavnu nagradu publike za izvještavanje nakon što je njegovo istraživanje navelo više od 20.000 ljudi da potpišu obavezu na borbu protiv rasizma, a do tada je već 15.000 ljudi pokrenulo akciju. U jednom južnom gradu urednik nekih novina se sukobio sa moćnim američkim senatorom kada je objavio da će ostaviti prazan prostor ispod njegove fotografije u novinama, ako on ne odgovori na pitanja građana.

Takvi pokušaji da se glas naroda uvede u novine i da se društvo pokrene na glasno iznošenje svojih argumenata za izbor, poznati su kao javno novinarstvo. Ova narastajuća tendencija ima za cilj povećanje mogućnosti javnosti da raspravlja o svojim problemima i da ih uputi na prave adrese.

Ova tendencija je uzrokovana dramatičnim propustima političke kampanje iz 1988. godine, koja se smatra najpraznijom u posljednjih nekoliko decenija. Najčešći prizori, fabrike, zastave i vojni tenkovi, preuveličavanje u godini koja je mogla biti i prelomna, a kampanja je propustila tako velike promjene za budućnost Amerike, kao što su završetak hladnog rata i brzi prelazak na globalnu ekonomiju baziranu na informacijama.

Nešto je zatajilo u američkoj demokratiji. U svojim redakcijama novinari su počeli razmišljati kolika je njihova uloga u tom propustu i počeli razmišljati kako bi se mogla kampanja odvojiti od vlasnika medija i političkih stratega.

"Ako ste zaista nezavisni u odnosu na kandidate, čijem programu onda služite? Izgleda nevjerojatno, ali ja sam

zaključio da bismo mi morali služiti narodu i vratiti se u zajednicu," rekao je John Dinges, glavni urednik informativnog programa Nacionalnog javnog radija i jedan od prvih predstavnika javnog novinarstva.

Zbog čega javno novinarstvo?

Poput mnogih drugih, Dinges se zapitao s kim su novinari povezani i ko je vlasnik kampanje. Američki narod nije imao i sada nema nikakvih saznanja o vlasništvu. Jedna anketa časopisa Time, provedena u proljeće ove godine, imala je za cilj da sačini top listu onih koji imaju najveći uticaj na politiku. Svega 3 posto ispitanih je smatralo da obični ljudi imaju bilo kakav uticaj. Većina je smatrala da su najuticajniji bogati, lobbiji i informativni mediji.

Novinske priče su samo potvrdile ovakva razmišljanja, ne samo zato što su novinari pokušali da narod ostave po strani već i zato što su pokušali pratiti rasprave o aktuelnim pitanjima isključivo tamo gdje je to i najočitije i gdje je prava "akcija" - među političarima. Ljudi tvrde da postaju frustrirani jer više ne vjeruju da iko sluša njihov glas, njima se ne dozvoljava da se izjasne.

"Da biste bili autentični i legitimni, javno mnijenje za vas mora biti mnogo više od izmanipulirane reakcije", napisao je David Mathews, predsjednik fondacije Kettering, američke organizacije za promoviranje demokratskih procesa.

Novinari su eksperti za priče koje pojašnjavaju manipulacije političkog sistema, ali te priče često samo potvrđuju javno mišljenje da se politika degenerirala u igru u kojoj obični ljudi ne mogu učestvovati. Kada se političari usredsrijede na rasprave o krajnostima ili kada koriste stručne termine, ljudi zaključuju: "Ja ne mislim tako. Ja ne mogu biti značajan za ovu raspravu." Kada ljudi smatraju da se njihovo mišljenje ne uvažava, oni jednostavno okrenu leđa. Ignoriraju vijesti i isključuju se iz procesa donošenja odluka. Bez dobro informisanih - i zainteresovanih - građana, nema mjesta novinarima.

Mnogi novinari koji izvještavaju o politici, smatraju da je važno pomoći običnim građanima u tom procesu tako što će pojašnjavati neke činjenice, prevoditi stručne termine na

svakodnevni jezik, rasvjetljavati probleme. Javno novinarstvo ima za cilj da pomogne razvoj javnog mišljenja. Ono što je suštinsko za javno novinarstvo, to je što ono traži od novinara da razmotre svoju ulogu, da se zapitaju šta ih navodi da donesu određene odluke - koga da intervjuiraju, čije izjave da citiraju, koje priče da objave i, što je najvažnije, da precizno odrede svoj rad na osnovu jednostavnog pitanja: Zašto ovo radimo?

U jednim novinama u okolini Washingtona novinari, koji su pisali izjavu o programu svog tima za pokrivanje izbora, rekli su kako se namjeravaju "boriti protiv apatije i nezainteresovanosti koja izgleda odvaja ljude od javnog života". Ovakvom izjavom su ovi novinari potvrdili da vjeruju u nešto, a to nešto je upravo demokratija.

Ova izjava nekolicine novinara jednog prosječnog lista iz Norfolka u Virdžiniji je pokrenula New York Times i New Yorker, među ostalim većim američkim medijima, da prihvate izazov novog pokreta. Bivši glavni urednik Timesa, Max Frankel je napisao prošlog proljeća: "što je energičnija početna inicijativa novina, to je teže i nevjerojatnije vraćanje ka ozbiljnoj uvjerljivoj agitaciji." U januaru je David Remnick iz New Yorkera citirao Pilotovu izjavu, a onda je propratio svojim komentarem: "Izvinite me kad budem izjurio iz sobe vrišteći."

Ali čak i kada kritiziraju, ove novine počinju upotrebljavati mnoge od tehnika koje su se prvi put pojavile za vrijeme predsjedničkih izbora 1992. godine, kada su jedne novine iz grada Charlotte u Sjevernoj Karolini namjerno izmijenile svoju politiku pokrivanja izbora da bi udovoljile interesu svojih čitalaca. Novinari su povelu obimnu anketu po principu uzorka, postavljajući ljudima pitanje kakve su im informacije potrebne da bi mogli donijeti dobru odluku na izborima, a zatim su pisali upravo o tome. Kada je američki senator Terry Stanford izjavio za novine da nije spreman odgovoriti na pitanje jednog građanina o zaštiti prirodne okoline, uz izgovor da je suviše rani stadij kampanje, urednik Rich Oppel je odgovorio kako će ostaviti prazan list u novinama da bi pokazao senatorovu neodgovornost. Odgovori na sva postavljena pitanja su ubrzo stigli u redakciju.

U stotinama drugih novinskih agencija novinari razvijaju nove tehnike da bi se čulo mišljenje građana. Na Srednjem zapadu, u Kansasu, list Eagle je napravio model pokrivanja izbora preko objavljivanja priča napisanih isključivo na osnovu svakodnevnih razgovora ljudi o traženju rješenja, a da nijedan "stručnjak" nije citiran. Ovaj model se sastoji od dugih intervjua sa više od 200 ljudi koji su izdvojili najveće probleme: kriminal, obrazovanje, vlast u uskom krugu ljudi sa posebnim akcentom na nepotizmu. Ovaj projekat je obuhvatio i opširne spiskove svih društvenih organizacija kojima se ljudi mogu obratiti ako žele više informacija ili se i sami žele angažovati.

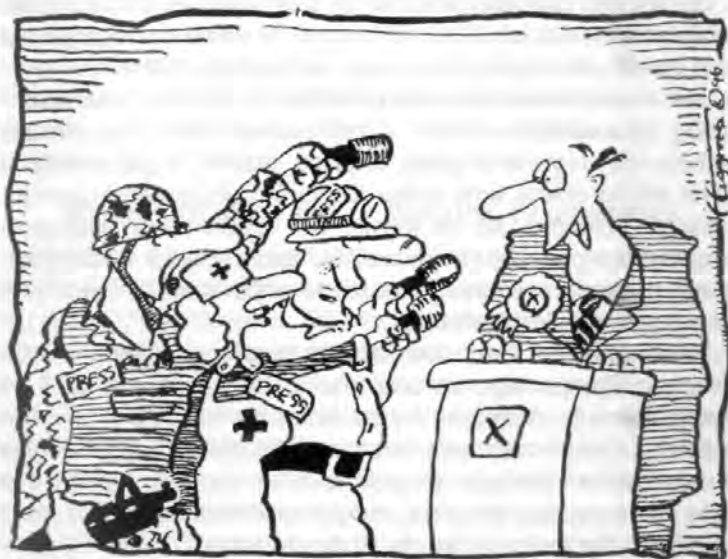
Ključni elemenat ovih napora leži u pitanju: "Zašto izgleda da smo mi nesposobni riješiti tako mnogo svojih velikih problema? Obično kada jedna grupa ljudi rješava težak problem, rasprava podrazumijeva argumente za lično poželjna, često sukobljena rješenja. Na taj način se ne može mnogo postići. Rješenje ovih pitanja često zahtijeva izbor između čvrsto ukorijenjenih mišljenja i uvjerenja, odnosno, rješenje tako teških pitanja može se postići samo kada svako odredi istinske vrijednosti sa kojima može uporediti rješenja. Najčešće se ta rješenja nalaze u kompromisu između sukobljenih stavova.

Ovo može izgledati poznato, ali to nije uvijek jasno svim građanima. Upamtite gore navedeno: "Kada jedna grupa ljudi rješava težak problem, izgleda da se raspravlja samo o lično poželjnim rješenjima". A to je ono što i novine često iznose: početak argumentacije. Na taj način se dolazi do pravog sukoba. Javno novinarstvo počinje od zalaženja i unutar eksplicitnog rasvjetljavanja sukobljenih stavova tako da ljudi mogu krenuti u težak posao donošenja odluka.

Javno novinarstvo ulaže poseban napor da osvijetli sve strane, da odredi međusobne odnose u igri. To se pokazalo kao koristan pristup kad je u pitanju rasni problem. U Norfolku, u Virdžiniji, u jednom naselju sa većinski bijelim stanovništvom pojavila se uznemirenost zbog planova većinski crnačke crkve da se tu doseli. Oštre krajnosti ove debate su smještene u rasne okvire. Novine to nisu tako pokazale, mada nisu ni u

potpunosti ignorisale taj aspekt. Umjesto toga, novine su objavile komentar koji je, u stvari, bio izvještaj o razgovoru među ključnim učesnicima - članovima crkve i stanovnicima naselja. Novine su započele sa pitanjem: "Šta je svakog pojedinca konkretno dovelo u vezu s ovim?" Zatim su diskusiju proširili na nekoliko stvari koje su ljudi označili ključnim: Ne samo rasni faktor nego i pitanje gradskih finansija i uticaja pojačanog saobraćaja na ovu zajednicu.

I evo rješenja, prilog u novinama se završava ovako: "Istraživanje: šta će se dalje događati? Može li grad ponovo postići harmoniju?" Na taj način novine ne iznose vlastite zaključke i ne pokušavaju nametnuti neka rješenja. Umjesto toga, one nude pregled reakcija stanovnika datog naselja, i to tako što su postavljana pitanja koja mogu navesti ljude da počnu shvatati suštinu pitanja i donositi neki zaključak sami.

Neka pravila za izvještavanje u javnom novinarstvu

Praćenjem komunikacije među samim građanima, tehnike izvještavanja u javnom novinarstvu pokušavaju slijediti proces od početne svijesti o nekom pitanju, kroz fazu u kojoj ljudi dolaze do javne odluke s kojom su spremni živjeti. To pokazuje kako mišljenje naroda može uticati na sistem - kroz izbore ili kroz opšti konsenzus koji nastaje po određenom pitanju. Izvještavanje o ovom procesu zahtijeva manje pitanja, više slušanja i sposobnost izvođenja zaključaka iz niza ideja.

To je suštinski jedna reportaža o planovima, koja traži od ljudi da pričaju o svojim dubokim uvjerenjima koja ih vode kroz novija mišljenja, do potpuno razmotrene odluke. Ako imaju trenutno mišljenje, šta im je još potrebno da ga razviju? Kako se njihovi stavovi mijenjaju u razgovoru sa drugima? Šta se ne mijenja, a kako ukorijenjeni stavovi utiču na proces donošenja odluka?

Ovi aspekti procesa odlučivanja često nisu eksplicitno izneseni u novinskim izvještajima, iako je to suština onoga što su ljudi naveli da je neophodno za donošenje odluka.

Javno novinarstvo pokušava doprijeti do korijena moći kolektivnog donošenja odluka i teži otkriti kako taj proces funkcioniše. Novinske priče, koje su rezultat toga, koriste u svrhe slične onima koje imaju članci što objašnjavaju poruke političkih reklama. Ali za razliku od razotkrivanja unutrašnjih poruka koje pokazuju kako politički profesionalci vješto uspijevaju usmjeriti mišljenje javnosti, te priče ilustruju kako ljudi određuju svoj vlastiti interes.

Takve priče ne samo da traže "autentičan, legitiman" izvor javnog mišljenja nego su one i način da se ljudima stavi do znanja kako je potrebno da se bore, da nisu sami u svom mišljenju. Dobro napisane, ovakve priče pokazuju da se glas javnosti sluša i poštuje. Ali glas javnosti nije jedini glas i ove priče i to pokazuju. Mnoštvo mogućnosti koje se javljaju, nudi i ljudima više mogućnosti da dođu do ideja koje se reflektuju i uvode ih u raspravu. Ovo ima jedan prefinjeni, kumulativni efekat, upravo kao i sam proces donošenja odluka.

Tehnike javnog novinarstva predstavljaju način da se tradicionalno izvještavanje o politici učini efikasnijim. Istovremeno sa otvaranjem prozora u vlastiti interes javnosti, javno novinarstvo teži omogućiti ljudima da neposredno odrede koja im je dodatna informacija potrebna kako bi mogli efikasno donositi odluke. Oni možda žele preciznije činjenice, pojašnjenja od kandidata, osnovnu biografiju. I sve što kažu može imati vrijednosti za reportere u izvještavanju o politici, jer novinari, političari i građanstvo govore različitim jezikom o politici.

Suviše često novinari traže od građana da raspravljaju o nekim pitanjima posmatrano iz ugla političara ili novinara. Ovu je razliku važno imati na umu dok razgovarate s ljudima o njihovom donošenju odluka po određenim pitanjima. Nemojte samo pitati: "Šta je problem?", nego i: "Šta vi mislite da bi bio dobar generalni pristup za rješavanje tog problema?" i "Koji je glavni put do odluke?".

Otvorena pitanja pomažu ljudima da nađu put do samih korijena svog problema i otvaraju im prostor da za sebe imenuju i uobličie te probleme: "O kojim problemima raspravljate kad pokušavate odlučiti za koga da glasate?" ili "Na koje probleme nailazite kada pokušavate otkriti šta je najvažniji stav neke kampanje?" i, kao posljedica toga, "Gdje obično zapnete kad se borite s ovim?".

Model za intervju u javnom novinarstvu

Kettering fondacija, partner u projektu "Javnost i štampa", razvila je konverzacioni model za pomoć ljudima u rješavanju određenih problema. Taj model koriste posrednici na forumima i u naučnim krugovima gdje se ljudi okupljaju da iznesu svoje stavove o takvim problemima od interesa za SAD, kao što su zdravstvena zaštita ili maloljetnički kriminal. Ovaj model se može prilagoditi za upotrebu u novinarstvu. Glavno upozorenje glasi: novinar vodi razgovor, ali ne dominira u njemu. Za to je potrebna velika pažnja, odlučnost i odmjerna vještina za dozvoljavanje i prepuštanje ljudima da izraze svoja osjećanja o datom pitanju, naročito ako novinar ima više informacija o tome nego ljudi koji učestvuju u razgovoru.

Uloga reportera

- Pitati za lično iskustvo kako bi se ostvarila veza između javnog pitanja i privatnog života.
- Postaviti pitanja koja će iznijeti za i protiv, štete i koristi za svaki izbor.
- Provjeriti kako svako za i svako protiv mogu uticati na ono čega se najviše pribojava ili što se najviše cijeni.
- Obratiti pažnju na kontradiktorne stavove.
- Ispitati postoji li volja da se shvate i promijene kontradiktorni stavovi: to je suština ovog procesa.
- Postaviti pitanja koja će navesti učesnike da objasne kako su promijenili stavove, kako je tekla rasprava.

Ključna pitanja i šta se nalazi iza njih:

- Koje vrijednosti su navažnije za zagovornike pojedinih stavova ili za kandidata?
- Šta ljudi kažu kakve su štete ili posljedice nekog izbora?
- Sa kakvim su nagodbama ljudi spremni živjeti, po cijenu da one pomažu rješavanju problema?
- Koje žrtve ljudi nisu spremni podnijeti?
- Koji izbor ili kandidat obećava najbolji i najprihvatljiviji način za rješavanje određenog pitanja? Zašto?
- Koja je alternativa najmanje uvjerljiva i najmanje prihvatljiva? Zašto? Koja je lična opasnost za svakog pojedinca koji učestvuje u razgovoru?
- Koje su "vrijednosti" zajedničke? Za odlučivanje o nekom pitanju nisu važne posebne "moralne vrijednosti", nego značajne teme koje su ljudi istakli. Na primjer, "Za nas je važno da zauzmemo dobre pozicije u društvu." Šta je "specifičnost" ovog razgovora? Čega se najjasnije sjećate kad je dati razgovor u pitanju? Šta je to što ste ovdje čuli, a o čemu obično ne čujete da političari raspravljaju? Šta ste čuli, a ne čujete to u medijima?

Generalno, treba obratiti pažnju na sljedeće:

- Ljudi žele da osjete postojanje pokreta i mogućnosti po pitanjima koja njih zanimaju. Oni žele da lično učestvuju u

promjenarna. Pojaviće se razne mogućnosti u ovakvim razgovorima, i ljudi će opisati na koji način pojedinac može naći svoj put do rješenja. Iskoristite ove priče kako biste uveli druge ljude u informacije jer to im može postati oslonac koji ranije nisu imali.

- Ljudi instinktivno povezuju pojedina pitanja. Obratite posebnu pažnju na to.

- Ljudi obično imaju privatni interes za javno angažovanje. Kada pričaju, oni često govore u ličnom kontekstu, ali, ako pažljivo slušate, možete otkriti kako se udaljavaju od interesa javnosti. Što više od toga uhvatite, to će vaši izvještaji imati veću autentičnost i rezonancu. Čitaoci, slušaoci i gledaoci će uvažavati glas demokratskog autoriteta javnosti.

- Ne postoji zamjena za dobar smisao za slušanje. Pažljivo odabiranje citata predstavlja važan elemenat u izvještavanju o javnim raspravama. Za tekstove u javnom novinarstvu je posebno važno da istaknu snagu vlastitog jezika ljudi. Ti tekstovi se pišu zato da bi ljudi mogli pronaći sebe u riječima i stavovima drugih. Postoji razlika između "dobrog citata" - zvučnog i autentičnog citata koji na najbolji način pomaže ljudima da pronađu svoj put do rješenja datog pitanja.

Na kraju, ovi tekstovi bi trebalo da istaknu to kao jedan od niza sličnih razgovora koji se odvijaju u društvu dok ljudi pokušavaju riješiti probleme. Iako o mnogim od njih nema izvještaja, sve su to legitimni glasovi javnosti. Prava definicija javnog interesa će se pojaviti tak kada većina ljudi u nekom društvu prođe kroz slične rasprave, obično manje zvanične. Ipak, opšti stav, jasno izražen od bilo koje grupe ljudi, suštinski je dio političkog procesa. To se neformalno događa bez prestanka, a ove priče to bilježe. Ako stvari dobro krenu, a često i ne bude tako, društvo se vremenom izrazi kao glas "javnosti" na koji se pažljivi političari oslone u određivanju parametara za specifična rješenja.

Lisa Austin je šef istraživanja na Projektu "Javnost i štampa", na Univerzitetu u Njujorku.

NOVINARSTVO I POLITIKA - STVARNO I MOGUĆE

Drago Hedl

Možda nikada i nigdje, kao prilikom izbora, novinarstvo i novinari nisu toliko izloženi kušnji kako sačuvati temeljne zakone svoje profesije. Ta kušnja ne mora biti samo rezultat pritisaka kakvi su u političkoj praksi zemalja u tranziciji, nažalost, još uvijek više pravilo nego izuzetak. Nerijetko, ta se kušnja često javlja kao i posljedica političkih pogleda i opredjeljenja što ih novinar proživljava unutar svoga političkog bića. Svijest da rezultati izbora ne samo što često mijenjaju "tok povijesti", već oni, zajedno s pobjedom određene političke opcije, izravno određuju i sudbinu svakog pojedinca, kao da je pretežak teret pod kojim se slamaju i najprincipijelnija pleća. Sudbina, kao posljedica izbora, nije određena samo pitanjima boljeg ili lošijeg života, većeg ili manjeg stupnja demokracije i poštivanja ljudskih prava, visine poreza ili stupnja ekonomskih odnosno integracijskih tokova. Kao što je, nažalost, vidljivo na primjeru bivše Jugoslavije - a u tom kontekstu Bosne i Hercegovine posebno - rezultati izbora mogu neposredno utjecati i na tako dramatične odluke kakve su pitanje rata ili mira. Kad je riječ o tako krupnom ulogu, a iskustvo rezultata prošlih izbora još bolno i svježije, kušnja o kojoj govorimo može biti i dodatno potencirana.

Kako, dakle, pred tako važnim pitanjima zadržati kritičnost i nezavisnost pristupa političkim opcijama koje nudi šarenilo svakih višestranačkih izbora. Kako objektivno i hladno analizirati političke platforme? Kako se snaći u poplavi uzavrele izborne retorike? Kako prezentirati činjenice uz nužan kritički otklon koji istodobno neće predstavljati favoriziranje onih poli-

tičkih stavova kojima je bliži sam novinar? Kako se uopće postaviti u izbornoj utrci a da se ne gura i ne uskače ni u čija kola?

Nažalost, odgovor na postavljena pitanja nije lako dati ni u zemljama s mnogo dužim tradicijama demokratskih izbora i tradicijama medijskih i političkih sloboda. U Bosni i Hercegovini, kao nekadašnjem dijelu komunističke Jugoslavije, takve tradicije ne postoje. A kako ni novinarstvo nije postojalo niti se razvijalo izvan tada postojećeg političkog okruženja, posve je jasno da ono još uvijek nema gotove odgovore kako se ponašati u bitno novim okolnostima nastalim nakon dramatičnog sloma i raspada jednog sustava vrijednosti.

Iako analiziranje prošlosti ne može, kad je riječ o temi kojom se bavimo, bitno pomoći okretanju i prihvaćanju novih vrijednosnih sustava, valja se prisjetiti formulacije koja je pedesetak godina novinara definirala kao "društveno-političkog radnika". Pogubnost te definicije nije samo u činjenici što je u tom razdoblju novinarstvo shvaćano kao bezpogovorna sluškinja politike, već, prije svega, u uspostavljenju praksi koja je pustila duboke i isprepletene korijene u tako tretiranom novinarstvu. Ono je, naime, i funkcioniralo na klasičnim načelima političkog djelovanja. Ono se razlikovalo tek po tome što je, služeći političkoj moći, samo bilo bez ikakve moći. Zadatak takvog novinarstva bio je, najčešće, srozan i ogoljen na funkciju puke političke propagande ili nekritičkog veličanja jedine partije i njene oligarhije.

Ozračje novouspostavljene višestranačke političke scene, uglavnom se nije uspjelo osloboditi shvaćanja novinarstva kao političke sluškinje, a novinara kao "društveno-političkih radnika." U pitanju pri tom nije bila puka inercija, koja se zajedno s novim vlastodršcima dokotrljala u predvorje novih carstava. Bolje nego išta to potvrđuje stanje medijskih sloboda u većini prostora nastalih raspadom bivše Jugoslavije. U većoj ili manjoj mjeri to se odnosi i na Bosnu i Hercegovinu. Vlast je prigrabila i u svoju službu stavila najutjecajnije medije, elektronske naročito. Apsolutni utjecaj koji vlast u promidžbi svojih ideja ostvaruje kroz medije što ih kontrolira,

naročito do izražaja dolazi tokom izbora. Riječ je o razumljivom nagonu koji svojom snagom ne zaostaje za nagonom samoodržanja, i koji ponekad poprima dimenzije patološke želje za održanjem vlasti po svaku cijenu. Ta težnja vlasti, u vrijeme izbora, zbog toga se nastoji proširiti i na nezavisne medije, odnosno, medije u kojima vlast nije uspjela osigurati svoj dominantan utjecaj i kontrolu. Tada će vlast o kakvoj je ovdje riječ, prestati tolerirati i ono malo slobode koju je - da bi pred svijetom mogla mahati svojom demokračičnošću - znala dopuštati u vremenima dok su izbori još bili daleko.

Budući da u medijima koje kontrolira država postoje precizna pravila praćenja i pokrivanja izborne utrke (ukratko, osnovno pravilo najčešće glasi: o stranci na vlasti sve u superlativima; o njenim takmacima sve najgore), onda nema dileme s početka ovog teksta. To, dakako, ne znači da novinarsko pristajanje na takvo viđenje vlastite profesionalne uloge ne izaziva unutrašnje moralne dileme i traume. Ipak, one su najčešće svjesno i racionalno potisnute zbog privilegija koje služenje vlastima donosi - sve dok to to bespogovorno i poslušno čine, novinarima koji na takvu ulogu pristaju dopušteno je da skupljaju mrvice popadale sa stolova na kojima traju bakanalije vlasti.

Stoga i ne treba očekivati da bi ovaj tekst za njih mogao imati bilo kakvo značenje.

Na pitanje kako ostati nezavisan i kritičan kad su u pitanju tako važni i presudni događaji poput političkih izbora, najčešći odgovor glasi: valja se pridržavati temeljnih načela novinarske profesije. To je, međutim, tek dio odgovora. Nije nužno da će ubojstvo koje počinu profesionalni ubojica biti obavljeno "kvalitetnije" od ubojstva nekog amatera. Drastičnost usporedbe je namjerna da bi naglasila kako profesionalnost sama nužno ne jamči i bitno drugačiji rezultat. U našem slučaju to je neovisnost i kritičnost. što je dakle, uz profesionalnost, još potrebno?

Odgovor na to, čini nam se ključno pitanje, zahtijeva malu ali nužnu digresiju pozivanja na blisku prošlost. Većina novinara u zemljama tranzicije, a u nekadašnjoj Jugoslaviji posebno, posljednjih je godina komunizma bila u prvim redovima

borbе za višestranački politički sustav, smatrajući ga osnovnim preduvjetom bilo kakvih demokratskih pomaka. Ne bi bilo teško dokazati da su novinari, na zalasku moći komunističkih carstava, u toj bici ne samo prednjačili već su raspadu tih imperija bitno, možda i presudno, pridonijeli. Oni su tada, prikriveno ili posve otvoreno, stajali uz stranu novih političkih pokreta, priklanjajući se, dušom, srcem i nadasve perom, obećavajućim nagovještajima sanjane demokracije. Prostori slobode koju su novinari tako brzo počeli osvajati nisu im dopustili da shvate kako ulaze u nešto što bi se moglo označiti "ementalеровим парадоксом" - što je više sira, više je i rupa; što je više rupa, manje je sira. Oni su neodoljivo podsjećali na vojsku koja u silovitom nadiranju osvaja ogromna područja, zaboravljajući da nije dovoljno osvajati nešto što se ne može i kontrolirati.

Nije stoga bilo čudno da su upravo novinari postali pravim žrtvama "mladih demokracija". Zavodljive ideje o pluralnim i slobodnim medijima doživjele su svoj zenit u slatkorječivim istupima novih političkih medija koji su obećavali stvaranje najboljeg među svjetovima. Tadašnja sljubljenost dijela novinara s političkim liderima u nastajanju, onemogućila je propitkivanje vjerodostojnosti projekata koje su nudili i obećavali. Malen je korak koji pomanjkanje propitkivanja i nužne kritičnosti dijeli od potpunog gubitka nezavisnosti. Novinari su to shvatili tek kad su na vlastitoj koži osjetili ponašanje i čud svake revolucije: najdraže joj je pojesti vlastitu djecu. Njihovo je razočarenje postalo krajnje bolno kada su shvatili da novouspostavljene vlasti, odjenute u ruho satkano na višestranačkim izborima, sviraju glazbu po istim notama i istom taktu koje je upotrebljavala i ranija vlast. Nakon čistki provedenih po brojnim televizijskim, radijskim i novinskim redakcijama bez svojih bi funkcija, a nerijetko i bez posla, ostajali upravo oni koji su prednjačili u zagovaranju takvih ideja što su na vlast dovele novi politički poredak. Zamijenili su ih - zahvaljujući logici po kojoj nastoji funkcionirati svaka vlast kojoj to njeno okruženje dopušta - upravo oni koji su najodanije, do posljednjeg trenutka, služili, zagovarali i podupirali raspadajuća carstva. Bez obzira na gospodara, jednom odani sluga, uvijek je odani sluga.

Ovaj izlet u blisku prošlost bio je nužan da bi se lakše odgovorilo na pitanje što je to još, osim profesionalnosti i poštivanja temeljnih načela novinarskog zanata, etike i kodeksa, nužno da bi se ostalo nezavisnim i kritičnim. To je, čini nam se, nužnost političkog distanciranja od svih ponuda licitarskog šarenila izbornog izobilja. Kao što novinaru početniku kojeg urednici uvijek prvo pošalju na tržnicu da bi zanat počeo peći izvještavajući o cijenama voća i povrća, treba nužno naglasiti da ne piše samo o cijenama nečega što osobno najviše voli, već i onaga što mu manje prija, pisanje (i komentiranje) o izborima mora poštovati isto temeljno načelo. I ne samo to: ocjena kvalitete nekog voća ne smije biti podložna subjektivnosti vlastita ukusa.

Propitkivanje pojedinih političkih opcija - i njihovih nosilaca, dakako - mora, prije svega, uvažavati načelo interesa javnosti. Novinari se, nerijetko, znaju ponašati poput "krila" u nogometu kad centarforu nastoji nabaciti što upotrebljiviju loptu. Mnogi takvi "novinarski zgodici", gdje je tjeranje vode na mlin neke političke ideje bilo toliko očito, često bi, u svojoj konačnici, završavali ne samo razornom poplavom, već i pogubnim autogolom. Takva "nabacivanja lopte" umjesto izazova viteške borbe uz upotrebu svih raspoloživih sredstava - od neugodnih pod-

sjećanja na ranije izjave i neispunjena obećanja, do posve provokativnih pitanja na koja bi odgovor želio čuti najveći dio javnosti - ne mogu biti opravdana sličnošću pogleda novinara i njihovih političkih istomišljenika. Novinari neprekidno moraju imati na umu da se najviše laže poslije lova i prije izbora. Njihova je uloga zbog toga da strašću lovca progone svaku političku laž.

U pobrkanom redu stvari i poremećenom sustavu vrijednosti, gdje proces taloženja kojem je izložena svaka zemlja tranzicije nužno zahtijeva protok potrebne količine vremena da bi sve dospijelo u prirodan red, nezavisno ili slobodno novinarstvo ne samo što se nerijetko definira, već se i u praksi zna ponašati kao izrazito opoziciono. Između stupnja kritičnosti prema vlasti nerijetko se povlači znak jednakosti s čije se druge strane, kao ekvivalent mjerila prvom, vrednuje stupanj nezavisnosti. U tu zamku, često i lako, upadaju novine i novinari koji sebe smatraju nezavisnim ili slobodnim. Kritičnost prema vlasti s jedne, a prihvaćanje ideja koje nudi opozicija, s druge strane, za njih će se - u vidu otrežnjenja - pojaviti prekasno, tek nakon izbora. To će otrežnjenje biti još bolnije ukoliko na vlast dođu zagovornici ideja koji su prije izbora bili u taboru opozicije, i koji - kad jednom osjete slast vlasti - zaborave na predizborne parole i obećanja. Jer, razlika između vlasti i opozicije nerijetko se zna brzo istopiti čim, kao posljedica izbornih rezultata, dođe do zamjene, pa druga zasjedne na mjesto prve.

Podjednak otklon od vlasti i opozicije i istovrsno kritičko pro-pitkivanje jednih i drugih tim je teže što je položaj prvih u odnosu na druge bitno različit. Na najvećem dijelu prostora što ga pokriva područje bivše Jugoslavije ta bi se relacija - kad je o medijskom pristupu riječ - mogla opisati odnosom Davida i Golijata. Nesrazmjerno forsiranje vladajuće stranke u odnosu na opoziciju, koje je tako očito u medijima što ih kontroliraju trenutačne vlasti, naprosto tjera oporbu u preostale oaze neosvojenih novina, rijetkih radijskih stanica i ponekog lokalnog televizijskog studija. Tako stvorene veze i prvih i drugih, naprosto nameću slična pravila ponašanja, stvarajući varljiv privid da su nezavisni mediji, za razliku od državnih, drugačiji već i po

tome što su se svrstali uz opoziciju. Oni time doista i jesu drugačiji, ali to ne rješava pitanje njihove istinske nezavisnosti. O kritičnosti, pri tom, da se i ne govori.

Politika se najčešće definira kao "umijeće mogućeg". Novinarstvo bi - ako se želi istaknuti njegova razlika spram politike - moglo biti opisano kao "umijeće stvarnog". Kad se stvari tako promatraju, vidljiva je silna razlika između svjetonazora koje stvaraju političari od onog koje grade novinari. Svijet "mogućeg" zasnovan je na drugačijim pravilima igre od svijeta "stvarnog". Prvi nemaju ograda kojima su drugi omeđeni. Zato vjerodostojnost politike i jest teže provjerljiva od vjerodostojnosti novinarstva. Na toj činjenici dio novin(ar)a zna slomiti vrat.

Zaokreti koji su mogući u politici, u novinarstvu se uvijek plaćaju iskliznućem iz kolosijeka s pogibeljnim posljedicama. U politici to najčešće nije slučaj. Zato je vožnja u istim kolima s politikom, bez obzira bila ona vladajuća ili opoziciona, više od plesa na žici razapetoj nad provalijom. Ta vožnja, kratkoročno, može biti i ugodna, ali redovito plaća gubitkom vjerodostojnosti.

Složimo li se s definicijom da je politika "umijeće mogućeg" a novinarstvo "umijeće stvarnog", prihvatit ćemo i činjenicu da je razlika među njima jednaka onoj između neba i zemlje. U tom se bespuću doduše lako i zaluta, ali su izgledi pronalaženja "dodirnih točaka" svedeni na minimum. To je možda i najbolji odgovor kako ostati nezavisan i kritičan prema vjetrovima politike. Neovisno odakle oni puhali.

Drago Hedl je bivši urednik Warreporta. Radio je kao glavni urednik Glasá Slavonije (1986-91).

ZABORAVITE POLITIKU - RADITE SVOJ POSAO

Jan Urban

Ponašanje, kontrola i razvoj medija u svakom društvu, koje prolazi kroz težak prelazni period nakon dugog konflikta ili autoritarne vlasti, fascinirajuće su teme. Kao i kod žrtava drugih konflikata, najveći dio novinara u Bosni i Hercegovini je još uvijek zaokupljen sam sobom, te se ne mogu baviti drugim stvarima osim vlastitim problemima. Pa ipak, postoje jasne zajedničke komponente u društvenoj i medijskoj reakciji na postkonfliktno stanje, komponente koje prelaze granice pojedinih država i kultura. Baš kao što neko reče: "Postoji ograničen broj načina da jedno ljudsko biće muči drugo - i vrlo malo načina da se na to reaguje".

Mediji i novinari u Bosni i Hercegovini moraju danas prevladati dvije tužne tradicije, nasljedstva koja su međusobno povezana. U decenijama jednopartijske vladavine, mediji su tretirani samo kao informativno i obrazovno oruđe. Iako je prostor za diskusiju bio mnogo širi nego u zemljama Varšavskog pakta, a sloboda kretanja bila velika, jezik medija i njihov položaj u Bosni danas pokazuju sve ožiljke komunističkog sistema. To se najviše primijeti u elektronskim medijima koje kontroliše vlada - pojednostavljeni jezik i službeni instinkt u mnogim slučajevima skoro da prelaze u komunistički žargon. Primjeri za to su česta upotreba izraza kao "stambeni objekt" umjesto "kuća", masivno pokrivanje "uspjeha" lokalne industrije ili protokolarne posjete vladinih službenika. Treba pri tome napomenuti da je Jugoslavija od 1960. razvila liberalniju tradiciju u štampi, nego elektronski mediji. To je stvorilo grupu sredovječnih novinara otvorenih pogleda na svijet, koji su dosta putovali i bili dobro obrazovani - to je bila rijetkost u postkomunističkom svijetu. Ovako

ili onako /bez obzira na argumente o etničkim diferencijama koji bi trebali potkrijepiti teorije o "dubokim kulturnim razlikama"/, nasljedstvo komunizma i njegov uticaj na medije može se pratiti u svim zemljama bivše Jugoslavije. Zaista je interesantno promatrati sličnosti u dizajnu novina, u tv vijestima, pa i u jezičkim klišejima u medijima formalno rastavljenih, ponegdje čak neprijateljskih zemalja.

Drugi dio tog nesretnog nasljedstva, koje se mora prevazići, iskustva su iz samog rata. Bilo koji rat bi služio ojača-

vanju postkomunističkih ideologija i još jače podvrgnuo medije vlastima. Brutalna agresija, praćena masovnim ubistvima i egzekucijom pojedinačnih ljudskih prava mnogo više utiče na društvo i medije. Svako postkonfliktno društvo razvija se u okvirima krajnje vertikalnog sistema vlasti, i mora određeno vrijeme živjeti pod pritiskom između vladajuće elite i atomiziranog stanovništva. U svakom postkonfliktnom društvu moć je koncentrisana na ratne vođe, koji pokušavaju održati svoju vlast i u mirnodopskom periodu. Čak i najstarijim demokraci-

jama potrebno je vrijeme da ponovo ustanove moć institucija i zakona. Bosna još ne zna svoje granice ni stanovništvo, o institucijama i zakonskim okvirima ne treba ni govoriti. I pored namjeravane i stvarne djelatnosti nekih medija (osobito u Tuzli i Sarajevu), novinari se identificiraju i dijele po svojoj nacionalnoj pripadnosti. Krajnje atomizirana masa izbjeglica služi kao najbolji materijal za političke manipulacije i ucjene. Ovi ljudi su većina u Bosni. Novinari bi morali bit anđeli /što oni nisu/ da bi se mogli osloboditi uticaja ovog nasljedstva. Sredinom 1996. mediji su pritom suočeni sa više tema poznatih i u drugim postkonfliktnim i postkomunističkim područjima. U mnogim sličnim društvima, državne vlasti nisu naviknute na učestvovanje javnosti i građansku demokraciju, te reaguju sa izvjesnom histerijom. Država još posjeduje mnoga sredstva zastrašivanja, uključujući neriješene zakonske okvire za privatizaciju, koja, ako stupi na snagu, može koristiti medijima da odbrane svoju neovisnost. Otežani telefonski kontakti i nepostojeća novinska distribuciona mreža između Federacije i Republike Srpske dodatno ugrožavaju razmjenu informacija. Samo moćni predajnici televizije pod kontrolom vlade, te radio stanice mogu doprijeti "na drugu stranu", izuzev par ličnih kontakata između novinara, ostaje malo stvari koje bi mogle povezati kolege iz dva entiteta.

Ne želim se baviti slučajevima novinara-sluga propagandnih mašinerija kojima upravljaju vlade Republike Srpske i takozvane Herceg-Bosne, pa ni njihovim pandanima u vladinim medijima u Bosni i Hercegovini. Oni s lakoćom čine najveći od svih novinarskih zločina, boreći se za političke stvari umjesto da informišu svoju publiku. Ovi "novinari" služe se svim metodama, od otvorenih laži do skrivanja bitnih činjenica. Oni možda služe svojim gazdama i njihovim političkim ciljevima, ali takvi ljudi su daleko od umjetnosti pravog novinarstva. Ono što ih sve stavlja u isti tor unatoč oprečnim ciljevima jeste njihova predstava o vlastitoj publici. Oni je vide kao masu neodgovornih imbecila koji se moraju indoktrinirati, kojima se mora reći šta da misle; činjenice pri tome nisu bitne. "Klasna svijest", "nacionalni interes" (a i svaka druga naredba nekog gazde) jedino je sto još vrijedi. Ovi ljudi su direktni nasljednici komunističkih propagandista.

Činjenica da stavovi ovih sluga utiču /ili inficiraju/ i najmlađe, najnezavisnije novinare Bosne, daje ovim ljudima težinu. Takvi trendovi su uobičajeni u postkonfliktnom novinarstvu. Oni funkcioniraju i kao ogledalo i kao prijetnja novoj, ratnoj generaciji novinara i njihovim starijim, nezavisnim uzorima. Vidjeti samouzdržavanje među najneovisnijim novinarima je obeshrabrujuće iskustvo. Među novinarskim tabuima, za koje u medijima jednostavno nema mjesta, jesu i problemi Srba koji su izabrali da ostanu u predgrađima Sarajeva, promjene u federalnoj policiji, uloga bosanske Armije u vrijeme napada na Žepu i Srebrenicu jula 1995, uloga predsjednika Izetbegovića itd. Suviše ima tema o kojima se ne izvještava, a mnogi novinari ostaju krotki iz straha od vlasti i zbog nedostatka kolegijalne podrške. Jedan poznati novinar salvadorske televizije bio je pod sličnim okolnostima. Svoje granice je 1992. opisao ovako: "Ne želim umrijeti za priču. A neću rizikovati ni živote mojih novinara za nju." Ali da li je takva i situacija neovisnih medija u Bosni?

Druga slabost postkonfliktnih medija je nesposobnost za upotrebljavanje svih činjenica koje spadaju u priču. Prečesto vidimo reportere koji se služe samo podacima koji vode ka željenom zaključku, ili ne daju dovoljno činjenica. Ovo se, nažalost, može vidjeti i kod najboljih, najotvorenijih novinara. Sarajevski mediji su marta 1996. lansirali otrovnu i sarkastičnu kampanju protiv televizijske mreže koja je trebalo da krene u predizbornom periodu, a zdušno ju je podržavao Carl Bildt, vrhunski zapadni diplomata u Bosni. Plan, kome je dat nadimak "Bildtova televizija" bio je denunciran od brojnih medija, kao pokušaj "okupacije medijskog prostora" BiH, po stranom "diktatu". Neki su otišli tako daleko da su mrežu opisali kao "napad na našu (nacionalnu) kulturu".

Ova kampanja imala je najmanje tri udarne komponente. Najprije, "Bildt TV" je simultano kritikovana od vladinih medija iz oba entiteta. Državni i neovisni mediji koristili su slične emocije i argumente; čitalac, slušalac ili gledalac nisu nika da dobili sve podatke i činjenice na uvid, kako bi stvorili vlastiti stav. Ignorišući osnovne činjenice, mediji svih boja u Bosni su se ujedinili oko jednog stanovišta - cijela ideja je

opisana kao strana zavjera. Prema saznanjima ovog autora, niti jedan novinar u Bosni nije uspio trezveno promatrati cijelu priču; čak su i Oslobođenje i Slobodna Bosna zadržali neprijateljski stav. Da su pokušali pregledati sve činjenice, otkrili bi potpuno drugu priču. Ali, umjesto da razgovaraju sa onima koji su kreirali ovaj projekt, novinari su se držali pisma pisanog strogim tonom i snažnim riječima. Ovo pismo potpisalo je nekoliko javnih ličnosti i intelektualaca, loše informiranih. U međuvremenu su sve činjenice bile transparentne i svakome dostupne - ovo je bio jedini pokušaj suradnje sa Bosnom kao jednom državom i jedinstvenom medijskom scenom. Ideja o stvaranju Televizije - Javnog servisa bila je jedini napor da se stvori stanica van uticaja bilo koje od vlada. Za taj plan bi sigurno bile potrebne izmjene nedemokratskog zakona o medijima. Takođe bi bilo potrebno i prisutstvo stranih faktora u inicijalnom trogodišnjem periodu, kao motivacija za suradnju između entiteta. Nema sumnje, vlada je osjetila ovaj projekt kao miješanje u njen monopol nad elektronskim medijima. Ali, kao što sam već napomenuo, ovaj koncept je kritikovan i prije nego je predstavljen u obliku studije.

Na kraju, možemo ipak reći da postoji jedna velika nada. Mlada generacija novinara, koja je stasala u teškim uslovima opsjednutog Sarajeva i ratne Bosne, ima mnogo veće šanse nego mnogi drugi u postkomunističkom svijetu. Oni su morali izučiti svoj zanat brzo, u svijetu koji proizvodi samo cinizam. Većina ovih novinara sanja o otvorenim, demokratskim medijima i o povjerenju publike, koje su zaslužili. Zajedno sa tim snovima, oni imaju šansu i da nauče osnovnu mudrost demokratskog novinarstva brže nego iko drugi. Ona glasi: "zabravite politiku - radite svoj posao."

P.S. A kad političari počnu napadati novinare - borite se do posljednje kapi krvi!

Jan Urban, bivši čehoslovački disident, trenutno radi u Bosni kao dopisnik Instituta za otvoreno istraživanje medija, čija je baza u Pragu.

MEDIJSKA PREZENTACIJA POLITIČKIH STRANAKA NA IZBORIMA 1990. GODINE

Senada Čumurović

U Bosni i Hercegovini 1990-te godine izlazila su dva dnevna lista Oslobođenje i Večernje novine, a od elektronskih medija djelovali su Radio-Televizija Sarajevo i 48 lokalnih radio stanica. Oslobođenje i RTV Sarajevo tada su "pokrivali" medijski najšire područje BiH što je osnovni razlog da se istraživanje bazira na analizi ova tri medija.

Oslobođenje

Period posmatranja u dnevnom listu Oslobođenje bio je od 1. jula do 18. novembra 1990. godine, u kome je ukupno objavljen 141 broj. Slijedeći primjeri treba da naznače način na koji je cijelo istraživanje rađeno:

Primjer 1.

<u>Dan i datum</u>	<u>Stranka</u>	<u>Strana</u>
Ned. 1.7.	Socijalistički demokratski savez (DSS)	1 i 2

<u>Polje</u>	<u>Redova</u>	<u>Naslov</u>	<u>Fot.</u>
2 i 3	181	Krojači svoje sudbine	+

(Sadržaj): Osnivački kongres Socijalističkog demokratskog saveza; objavljen u cijelosti govor predsjednika stranke M. Pejanovića: "Na interesu čovjeka i građanina, za demokratski razvoj društva, ekonomski napredak, nacionalnu ravnopravnost i socijalnu pravdu, stvorena je nova, samostalna politička organizacija - Socijalistički demokratski savez."

Primjer 2.

Dan i datum	Stranka	Strana
Pet. 13.7.	SDS	3

Polje	Redova	Naslov	Fot.
2 i 4	377	Demokratski odgovor srpskog naroda	+

S: osnivački skup SDS u Sarajevu; govorio predsjednik Inicijativnog odbora R. Karadžić: "Biće to stranka Srba u BiH, biće to demokratska stranka koja će raditi za dobro srpskog naroda i svih građana na našim prostorima. Cilj stranke je federativna Jugoslavija i u njoj ravnopravna BiH."

J. Opačić: "Ako ne budemo imali federativnu Jugoslaviju, imaćemo Liban."

Primjer 3.

Dan i datum	Stranka	Strana
Pon. 30.7.	SRSJ	1 3

Polje	Redova	Naslov	Fot.
1		Glas za	+
1, 2, 3 i 4		reformu, glas za budućnost	2+

S: Premijer SIV-a A. Marković na Kozari najavio formiranje Inicijativnog odbora Saveza reformskih snaga; u Oslobođenju je prenesen Markovićev govor u cijelosti kao i prva reagovanja.

Primjer 4.

Dan i datum	Stranka	Strana
Ned. 16.9.	SDA	1 3

Polje	Redova	Naslov	Fot.
1	35	Tri	+
1 i 3	229	opcije za BiH	+

S: Prvi predizborni skup SDA održan u Velikoj Kladuši na kojem je govorio predsjednik stranke A. Izetbegović: "Naš ideal je građanska republika, ne islamska ali ne i socijalistička. Ako se ostvare prijetnje o izlasku Slovenije i Hrvatske iz Jugoslavije, Bosna neće ostati u krnjoj Jugoslaviji, neće biti dio Velike Srbije. Ako do toga dođe, mi ćemo proglasiti apsolutnu nezavisnost. Ovome je alternativa građanski rat na ovim prostorima, a mi vjerujemo da nema razumnog čovjeka koji to želi."

Oslobođenje je značajan dio novinskog prostora posvećivalo informacijama koje su, na različite načine, za temu imale izbore i stranačke istupe. Te informacije obično su objavljivane na drugoj, trećoj i četvrtoj strani dok su na naslovnoj strani "išle" vijesti o najznačajnijim promotivnim skupovima većih stranaka. Povod tim tekstovima bile su održane pres-konferencije, stranačka saopštenja, predizborni promotivni skupovi i sl. Povremeno, u Oslobođenju su objavljivane tematske rubrike u kojim su, o tada najaktuelnijim političkim i društvenim pitanjima, govorili stranački prvaci.

Sa stanovišta prostora i pristupa, Oslobođenje je uspjelo da izgradi uglavnom podjednak stav prema svim strankama. Izuzetak, mada ne drastičan, bio je odnos prema SRSJ za BiH koji je ipak blago preferiran u odnosu na ostale stranke.

Radio Sarajevo

Pred izbore, Radio Sarajevo je imao četiri programa: Prvi, Drugi, Treći (koji se bavio kulturom i naukom tako da programski nije bio otvoren za tematiku o kojoj govorimo) i gradski program Sarajevo 202. Plan praćenja predizbornih i izbornih aktivnosti na Radio Sarajevu definisao je tri vrste djelovanja: a) informisanje o redovnim aktivnostima stranaka, b) predstavljanje stranačkih programa i kandidata i c) instrukтивna objašnjenja. Dominantan pristup na Radio Sarajevu bio je kvantitativni čime se željela iskazati novinarska objektivnost i nepristrasnost. Tako je, recimo, u posljednjem mjesecu predizborne kampanje do 17.11. emitovano nešto više od 150 minuta programa koji je tretirao problematiku izbora, a za taj period, kao i za vrijeme od augusta 90-te, urađeni su podaci o vremenskoj zastupljenosti stranaka:

HDZ-159 minuta, SRSJ-158 i SDA-158, SDS-156, SKBiH, - SDP-149, SSO-DS-112, DSS-100 i MBO-56.

Analiza sadržinskog pristupa zasnivala se na istraživanju jednog broja priloga objavljenih u emisiji Dežurni mikrofon tokom ljeta i jeseni 1990.

Primjer 1. (D.M. 12.8.90.)

Kod većine nacionalnih stranaka, kao promotivni adut, korišten je antikomunizam. Sljedeći primjer je jedan od drastičnijih. Radi se o osnivačkoj skupštini HDZ održanoj u Prozoru. Autor priloga prvo spominje parole koje su dominirale (Smrt komunistima i Spasi nas Gospode rata i komunizma). Zatim slijedi tonski dio istupa D. Perinovića, predsjednika stranke: "Pozdravljam Vas starim hrvatskim pozdravom "Hvaljen Isus i Marija", pozdravljam Vas i starim hrvatskim pozdravom "Bog i Hrvati" i braću Muslimane sa "Selam alejkum". Sakupili smo se ovdje, na dnu jezera, kojeg je četnička komunistička vrhuška napravila samo da nas potopi. Kad govorim o četnicima i komunistima, ja mislim jedno te isto... Smatram da je BiH oduvijek bila povezana sa Hrvatskom i mi kažemo da je naš put u Europu jedino preko Hrvatske i Slovenije."

Još jedan osnivački skup održan je istog dana, samo u drugom dijelu BiH, o čemu je, takođe, emitovan prilog u istoj emisiji, a obilježio ga je visok nivo radiofoničnosti. Prilog o osnivačkoj skupštini SDS za Romaniju počinje muzikom (srpske nacionalne pjesme i gusle). Od 4 tonska odlomka izdvojili smo istup R. Karadžića koji sjedinjuje mit i sadašnjicu i D. Zelembabe (Knin) koji govori o naoružavanju:

R. Karadžić: "Romanija je mitaska planina koja pali maštu dječaka koji čitaju Vukovu poeziju ili slušaju srpske gusle. Romanija je izvidnica slobode i mira u BiH, a time i u Jugoslaviji. Dok je Romanije, BiH će biti mirna."

D. Zelembaba: "Ja nemam ni jednog razloga da krijem da se mi vojnički formiramo (pljesak). Mi se spremamo na odbranu jer mi znamo šta je ustaška Nezavisna država donijela srpskom narodu."

U oba slučaja autori priloga se ne upuštaju u vlastite komentare ali, s obzirom na tonske izvode kao i strukturu

cijelog priloga (u prvom slučaju citiranje parola, u drugom muzika), novinari tim izražavaju stav.

Osnovni pristup na Radio Sarajevu bio je faktografski. Na osnovu sačuvanog i preslušanog materijala, uočljivo je da se izbjegavao komentar kao novinarska forma.

Televizija Sarajevo

TV Sarajevo je emitvala Prvi i Drugi program te gradski program SA3.

Izveštaji dnevnog karaktera bili su prezentirani u dnevno-informativnim emisijama na Prvom programu dok su šire verzije (ako se radilo o većim promotivnim skupovima) emitirane na programu lokalnog karaktera SA3. Vremanska zastupljenost stranaka bila je važna komponenta programskog koncepta TV Sarajevo. Tako npr. izvještaj o zastupljenosti stranaka u dnevno-informativnim emisijama od 10. septembra do kraja oktobra sadrži sljedeće podatke:

SKBiH-SDP-19,56 minuta, SDS-19,30, SRSJ za BiH-17,55, SDA-17,56, HDZ-11,47, MBO-11,11, DSS-10,09 i SSO-DS-6,52.

Upoređenjem statističkih vrijednosti objavljenih izvještaja, vijesti, razgovora i sl. vezanih za izbore, uočljivo je da su stranke imale približno jednak vremenski tretman (koji je, naravno, zavisio i od aktivnosti same stranke). Međutim, iz kvantitativnog pristupa ne može se saznati ništa npr. o konotaciji izvještaja, u kojem dijelu emisije je emitovan i sl. Za sadržinsku analizu navodimo sljedeće primjere objavljene u programu SA3.

Primjer 1.

Savez reformskih snaga Jugoslavije za BiH održao je osnivačku skupštinu 5. septembra, o čemu je rađena specijalna emisija emitovana istog dana, u trajanju od 23 minute. U emisiji je akcentirana ličnost A. Markovića (njegov ulazak u salu praćen ustajanjem prisutnih i dugotrajnim aplauzom nije skraćen, govor objavljen u cijelosti kao i naknadno vođeni razgovor). Evo kako je "tekao" razgovor između novinara i A. Markovića:

Novinar: "Ko će pobijediti na izborima?"

A. Marković: "To se zna."

Interesantno je sljedeće sugestivno novinarsko pitanje i konotacija.

Novinar: "Znači, Jugoslavija ostaje?!"

A. Marković: "Sasvim sigurno".

Mada se, dakle, nigdje ne kaže, jasno da Jugoslavija opstaje kao državna zajednica ako pobijedi SRSJ.

Primjer 2.

Da ustupanje više programskog vremena promociji neke stranke ne mora uvijek ići u prilog njenoj promotivnoj kampanji, pokazuje sljedeći primjer. Konvencija Demokratskog socijalističkog saveza BiH počela je izvođenjem himne "Hej Sloveni" što je i početak 43 minutne emisije SA3. Vrlo malo novinarskog angažmana i statična kamera, koja je skoro sve vrijeme "držala" samo govornika, učinila je emisiju nedinamičnom. Kroz izlaganje sekretara stranke I. Grbe (koji je čitao svoje obraćanje) gledaoci su mogli čuti nešto o programskoj orijentaciji stranke. Uz znak stranke, bila je ispisana neinvetivna poruka "Dobro došli".

Tokom predizborne kampanje, pravih tv duela na TV Sarajevo nije bilo jer se pokušavao izbjeći bilo kakav vid medijske provokacije koji bi mogao biti pogrešno protumačen.

Zaključak

Analiza koja je rađena na dosta velikom uzorku u tri tada glavna bosanskohercegovačka medija Oslobođenju, Radio Sarajevu i Televiziji Sarajevo, pokazala je da su mediji ostvarili, prije svega, informativnu funkciju izvještavajući o skoro svakom događaju koji je za temu imao, na različite načine, izbore. Najčešće su to bili izvještaji sa održanih stranačkih promotivnih skupova, pres-konferencija kao i stranačka saopštenja. Pristup koji je dominirao bio je faktografski, a komentar kao posebna forma novinarskog izražavanja koja podrazumijeva mišljenje autora, rijetko je korišten za iznošenje novinarskog ili redakcijskog stava.

Čitaoci, slušaoci i gledaoci, u stvari, javnost u BiH je mogla da se informiše i upozna sa programskom orijentacijom tada 8 najvećih političkih stranaka u BiH. To znači da je bilo dovoljno informacija o onome što je napisano u programima i što je izrečeno na različitim skupovima, a što se nije uvijek uklapalo u programska načela stranki. Da su mediji i bolje ali i lošije uradili svoj posao, konačan rezultat izbora održanih 18. novembra 1990. godine u BiH bi možda bio drugačiji ali ne i drugačiji suštinski.

*Senada Ćumurović je asistent na FPN Univerziteta Sarajevo,
radi kao novinar za RTVBiH.*

INTERVJU I PRES-KONFERENCIJA

Sheena MacDonald

Izborne kampanje znače punu dostupnost kandidata i njihovih predstavnika za štampu. Kako su gotovo stalno na raspolaganju novinarima za pitanja i intervjue, oni im, stoga što su obavezni promovirati cijeli partijski program, a ne samo dio koji se tiče njihovog specifičnog interesovanja ili specijalnosti, pružaju priliku da ih se propituje i izvan uobičajenih okvira njihove odgovornosti.

Odgovornost novinara je da jasno, djelotvorno i efikasno iskoristi raspoloživo vrijeme, ali i zadovolji legitimne interese glasača.

Tradicionalni oblici dijaloga i debate uključuju INTERVJU, PRES-KONFERENCIJU, metod poznat kao "SAČEKIVANJE NA VRATIMA", OTVORENI PROGRAM UZ SUDJELOVANJE PUBLIKE, DEBATU SA PUBLIKOM i metod koji zovemo "MUHA NA ZIDU".

INTERVJU

Radijski i tv-intervju može biti dugi pojedinačni razgovor, razgovor koji je dio neke cjeline, ali i kraći intervju, segment mozaik-programa.

U štampi, portret kandidata ili intervju s njim služe da dodaju informativnosti izvještaja ili članka.

Stil može biti - oštar ili mekši, više ili manje ličan. Ali, osnovna pravila ostaju ista: Maksimalno se pripremiti. Slijediti svoj cilj.

CILJ svakog intervjuja je otkriti neke prethodno nepoznate činjenice, demonstrirati da su te činjenice bile skrivane od javnosti, ili učiniti da javnost više sazna o temi ili pojedincu koji je intervjuiran.

PRIPREMA je, stoga, od vitalne važnosti. Ako je moguće, prikupite najnovija saznanja i podatke o intervjuiranom:

posljednje izjave, ideje i relevantne historijske informacije. Morate znati i šta politički protivnici misle o njegovoj politici, jer to je osnova za neka pitanja. Treba da znate koja pitanja postaviti, i kojim redom, u odnosu na dogovoreno trajanje intervjua.

Što više informacija imate, to bolje. Nećete ih sve iskoristiti, jer vrijeme ni tema vam to neće dopustiti, ali vam one mogu koristiti ako intervjuirani pokuša falsificirati fakte ili zaobići istinu.

Planirajte PITANJA unaprijed, ali budite pripravnici da dodate i spontana pitanja iz nepredviđenih oblasti. Nemojte unaprijed davati pitanja i ne dozvolite intervjuiranom naknadni veto na objavljivanje (ako intervju ne ide uživo). To nije uobičajena novinarska praksa u demokratskim zemljama, a time biste učinili lošu uslugu drugim novinarima, jer taj metod kompromitira kvalitet vašeg materijala. Upamtite, glasači od vas očekuju da postavljate pitanja na koja oni žele čuti odgovore, kako bi glasali kao informirani i odgovorni ljudi. Podilaženje intervjuiranom podrija vaš kredibilitet i učinkovitost.

Ponekad će se intervjuirani složiti da vam intervju da samo pod uslovom ako se neka pitanja ili oblasti zaobiđu. Možda ćete odlučiti da odustanete od intervjua, ali u svakom slučaju prije takve odluke dobro i pošteno izvagajte. Kandidat ima legitimno pravo da to traži, ali vi imate pravo na ocjenu da se time pravi negativan presedan, ili da se građanin lišava prava na informaciju. Pristanete li, poštujujte dogovoreno.

Ne izbjegavajte neugodna i teška pitanja. Strah vas ne smije inhibirati u traganju za istinom i saznanjem. Bojite li se političara, nadite sebi drugi posao.

Pitanja su posebno važna tokom izborne kampanje. Glasajući treba da znaju ono čega NEMA, koliko i ono što je tu i poznato. A njihova potreba da saznaju je osnov za vaša pitanja jednako koliko i potreba intervjuiranog da izloži svoje stavove. Ne dozvolite da vam intervjuirani izmigolji. Ako izbjegava neko pitanje, pitajte ponovo.

Vaš ton mora biti autoritativan, ali ne grub i neotesan. Dobra pitanja su dovoljna, ne treba da izlažete vlastite stavove

ili postavljate uvredljiva pitanja. Istrajavajte na svom pitanju sve dok ne dobijete odgovor, ali budite pristojni. Ponovite pitanje, ako želite. Upamtite, slušalac, ili gledalac - i čitalac - uče i iz vaših pitanja, ako su dobro postavljena i zasnovana na tačnim podacima ili precizno prenesenim stavovima drugih. Ako intervjuirani ne odgovori na pitanje, glasač će to registrirati. Vi imate pravo da naglasite taj propust, ukazujući intervjuiranom na njega. Ponavljam to - stoga što intervjuirani rijetko daju direktne odgovore na direktna pitanja!

Novinari koji rade za štampu imaju veću fleksibilnost, često rade koristeći telefon, praveći bilješke. Novinari na radlju, a još više na tv, jednako su izloženi kao i intervjuirani te stoga treba da razviju svrsishodne tehnike **PERFORMANSE**.

- Budite pristojni.
- Budite odmjereni u odjeći i manirima.
- Postavljajte razumljiva pitanja - jasno, i da vas čuju. Ako nešto citirate, to i navedite; to možete uraditi i pošto postavite pitanje.
- Dopustite intervjuiranom da odgovori. U dugom snimljenom intervjuu, pokušajte uvijek ostaviti malu pauzu nakon što intervjuirani završi sa odgovorom. To daje vremena za razmišljanje, a i korisno je.
- Ne mijenjajte svoja pitanja u snimanom intervjuu nakon što završite snimanje, čak i ako bi time zvučalo pametnije. To nije etički.
- Izbjegavajte tzv. "pitanja za zagrijavanje". Ako imate dovoljno vremena - za tehničke pripreme i sl., - ne skrivajte teren na koji namjeravate krenuti. Nastojte podsjetiti intervjuiranog na područja o kojima ćete razgovarati, kažite im kada će i gdje intervju biti emitiran, što je jedan ljubazan gest.
- Slušajte odgovore. Vrlo ćete često u manjoj ili većoj mjeri mijenjati pitanja - bez obzira na prvobitni plan - u skladu sa dobijenim odgovorima.
- Ne budite nervozni. Vaša nervoza će intervjuiranog učiniti nervoznim, a ako idete uživo, djelovaće i na publiku, što je loše za svrhu cijelog posla. Intervjuirani je centar pažnje.

Vi ste tu da omogućite da se čuju odgovori, mada se nekad morate dobro namučiti oko toga. Ja svoj posao često zovem "intelektualni porođaj" - jer, kao novinar, nalik si na babicu koja pomaže da se "porode" informacije i da se "začuje plač kao znak da je beba živa" - i to istovremeno!

Tehnički su zahtjevi standardni. Osnovni kadrovi na tv su krupni ili srednji plan intervjuiranog, preko vašeg ramena; kadar sa vas dvoje, i kontra plan nekih od vaših pitanja, i/ili kadar s vama kako slušate intervjuiranog, što se može uraditi i nakon što intervjuirani ode - ali upamtite da ne mijenjate pitanja! Klimanja glavom u tim kadrovima u kojima glumite kako slušate, mogu izgledati kao da se slažete. Bolje je da malo stisnete oči ili nakrivite glavu.

Radijski novinari treba da upamte da uključe kasetofon, provjerite da li se traka vrti i SNIMA i da je ima dovoljno. Zvuči očigledno, ali svima se bar jednom desila greška.

NEZGODNI SAGOVORNICI

Kandidati se pripremaju i vježbaju za intervju. Možda će pokušavati razne taktike, da bi razgovor stavili pod svoju kontrolu, možda će uslovljavati čak i svoje mjesto u programu, trajanje intervjuja, tražiti pitanja unaprijed, tražiti sudjelovanje u montaži, insistirati dali se ne pojavljuju sa drugim gostima, tražiti garancije da će njihova riječ biti posljednja, itd. Predvidite te taktike planirajući svoju reakciju kako vas ne bi uhvatili nespreme i kako ne biste morali pristati na takvu praksu.

Uobičajene su pritužbe nakon intervjuja. Ljubaznost i pažljiva priprema intervjuja bi trebalo da to spriječe.

Tokom intervjuja, kandidat može pokušati sa trikovima, kao što su nasrtljivost i napadi, laži, izbjegavanje odgovora, upadanje u riječ, predugi odgovori, optuživanje da ga stalno prekivate, i sl. Budite na to pripravnici.

Ovo su pokušaji manipulacije medijima, zajednički, nažalost, svim demokratijama. Ne prihvatajte nijedan nerazuman zahtjev, sačuvajte snagu svog ubjeđenja i ponašajte se čvrsto, odlučno i u skladu sa svojom odgovornošću - bez obzira koliko vam je godina. Kolege će vas podržati, jer solidarnost u novinarstvu ide ruku pod ruku sa takmičenjem.

UŽIVO ILI ODLOŽNO

Ja volim "živi" intervju! Odnos između kandidata, publike i novinara je neposredan; omogućava direktna pitanja i direktne odgovore.

Sva gore navedena pravila su ovdje primjenjiva, ali uz dodatni pritisak i na vas i na sagovornika da ne pravite pauze. Priprema, slušanje i fokusiranost na intervjuiranog i ovdje su prioriteta.

NAKON PREDSTAVE

Ljubaznost ne znači snishodljivost. Budite gostoljubivi, ali bez pretjerane intimnosti sa sagovornikom. Provjerite je li sve u redu sa njegovim prevozom.

Kandidate ne smijete plaćati, osim što je nekad u redu da im se plate putni troškovi.

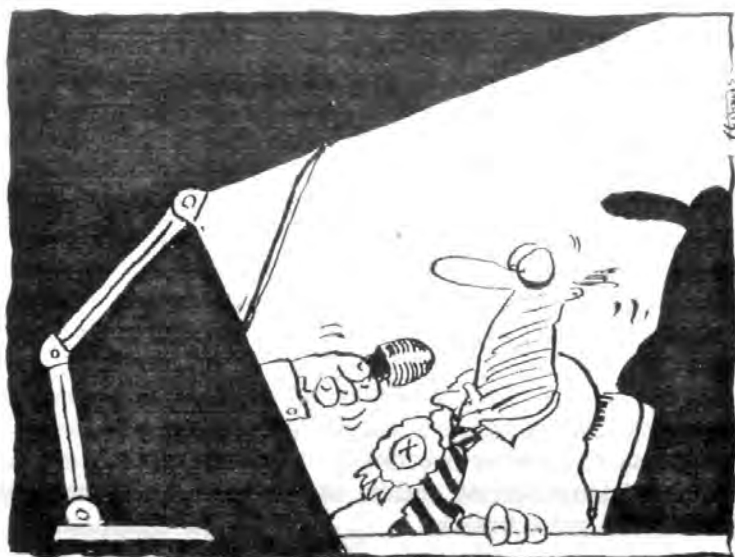
PRES-KONFERENCIJA

Pres-konferencija je zapravo grupni intervju, kojeg vode predstavnici za štampu kandidata ili stranke. Na pres-konferenciji je ponekad teško dobiti zadovoljavajući odgovor, jer se one i sazivaju da bi se izložili pogledi kandidata. Pres-konferencije, svejedno, pružaju priliku za iznenađujuću otvorenost.

Trik je: znati unaprijed šta ćete pitati i postavljati kratka i jasna pitanja. Novinara je mnogo, pa presija kompenzira ekskluzivnost. Kolega-novinar će ponoviti vaše pitanje, ako odgovor nije bio zadovoljavajući.

Ne koristite pres-konferenciju kao priliku da držite govor. Ako imate stavove koji zaslužuju da se čuju, predite u političare.

I ovdje je pristojnost djelotvornija od agresivnosti. Budite čvrsti i fer. Grubost je nepotrebna. Profesionalnim ponašanjem i inteligentnim pitanjima, bez obzira koliko na njima istrajavate, steći ćete poštovanje i veću mogućnost da vas se sasluša i da vam se odgovori - čak da vas se pozove da postavite novo pitanje.

SAČEKIVANJE NA VRATIMA

Ovaj metod nije za one koji nisu uporni, a može biti vrlo učinkovit. Morate doslovno sačekivati svog sagovornika na pragu, a onda mu glasno postaviti pitanje. Često se odgovor i dobije. Često ne! Ovo je savršeno legitiman metod prikupljanja informacija, mada je sačekivanje pred kućom sagovornika - na primjer, tamo gdje kandidat stanuje - upitno, izuzev u specijalnim okolnostima. Rijetko je prihvatljivo sačekivati obitelj kandidata. A i jedno i drugo se radi. Procijenite sami, ali imajte stalno na umu zašto to radite: da bi građani bili dobro obaviješteni. Ljudi koji žele vlast moraju biti spremni da njihove ideje i njihovi motivi budu stalno provjeravani.

OTVORENI PROGRAM

Ovo je vrlo popularan metod dovođenja političara i glasača u kontakt sa novinarom kao moderatorom, koji, postavljanjem dodatnih pitanja, ako intervjuirani izbjegne odgovor, navodeći intervjuiranog da pruži dodatna objašnjenja, samo pomaže

običnom gledaocu u postavljanju pitanja. Zanimljivo je da se rjeđe dešava da intervjuirani, koji obično nastoji da izbjegne odgovoriti na pitanje novinara, to uradi kad mu se obrati građanin. Ovaj program stoga može biti koristan, a vješt moderator zna kako iskoristiti svaku priliku koju mu publika pruži.

Savjeti:

- Pribilježite ime građanina koji je postavio pitanje, jer vam to kasnije može zatrebati.
- Izbalansirajte pitanja, ako se desi da krenu u jednom smjeru ili nude samo jedan pristup i stav.
- Zahvalite onom ko je nazvao i postavio pitanje.

DEBATA SA PUBLIKOM

Radijske i tv-debate su po svojoj učinkovitosti nalik na formalne skupove ili otvoreni program uz dodatni element reakcije publike - uzvike podrške, smijeh, aplauz, zvižduke. Imaju i dodatni kvalitet zabave, ali to može uticati da se izgubi kvalitet preciznosti pitanja i umanjí vaša sposobnost da pitanja postavljate logički i učinkovito. Ovo je sjajna arena za dobre komunikatore, a loša performansa može gadno umanjiti kredibilnost sagovornika koji izbjegava odgovore. Samo vaš sagovornik rizikuje.

Metod zvani "MUHA NA ZIDU"

Neki kandidati dozvoljavaju novinarima i njihovim ekipama da ih prate dok idu glasačima, kako bi zadobili podršku, i snimaju njihove kontakte sa građanstvom. Imajte na umu da MORATE od kandidata i od svakog građanina za to dobiti saglasnost. I ovo može oštetiti ili pomoći imidžu kandidata, zavisno od toga kako se događaj odvija i prezentira. Ne dopustite kandidatu pravo veta na emitiranje programa - ili objavljivanje članka - ako ste prethodno dobili njegovu saglasnost.

ZAKON

Vi niste iznad zakona zemlje. Ne kršite ga. Zagovarajte da se on promijeni, ako ljude lišava informacije na koju imaju pravo. Prisustvo stranih novinara i njihovo iskustvo u drugim metodama rada i drugačijim uslovima rada može biti od pomoći. Ali ni oni ne smiju kršiti zakone vaše zemlje!

TAČNOST

Budite tačni. Ne izmišljajte i ne nagađajte. Provjerite činjenice. Zaštitite svoj izvor.

PRISTRASNOST

Izborne kampanje uvijek podrazumijevaju nesporazume oko pitanja pristrasnosti. Partije prate rad svih medija, i sve se žale - i to svakodnevno - ako vide da niste nepristrasni. Izbjegavajte da izazivate takve optužbe - ili ih učinite irelevantnim - vodeći maksimalno računa o: izbalansiranom praćenju svih partija, kako u cijelom programu, tako i u pojedinačnim emisijama.

Zasnivajte intervju na faktima, ili alternativnim mišljenjima - nikad na svom vlastitom.

Vaša publika nikad ne smije znati koje su vaše političke naklonosti.

Izbjegavajte emocionalnu reportažu. Tačnost bez strasti je učinkovitija i omogućava javnosti da sama odluči.

Koristite što je manje moguće pridjeva - a priloge sasvim isključite!

ZAKLJUČAK

Ovi su izbori izuzetni zbog okolnosti u kojima se odvijaju. Ipak valja primijeniti tradicionalna pravila novinarstva, kao što je to slučaj sa svim demokratijama, ukoliko se žele slobodni i poštenu izbori. Na kraju se može ispostaviti da će ovdje biti teže nego drugdje uvesti određenu praksu i proceduru, ali uspostave li se standardi sada, sačuvaćete slobodu štampe

za godine koje dolaze. Izbjegavajte kompromise i specijalne aranžmane. Bosna mora uspostaviti novinarsku kulturu koja će biti model za druge demokratije u regionu i na širem području. Na međunarodnoj zajednici leži odgovornost da, koliko je u njenoj moći, pomogne da se taj cilj i postigne.

Sheena MacDonald radi kao radio i tv novinar od 1981. godine za BBC radio i TV, kao i za Kanal 4.

PRLJAVI TRIKOVI

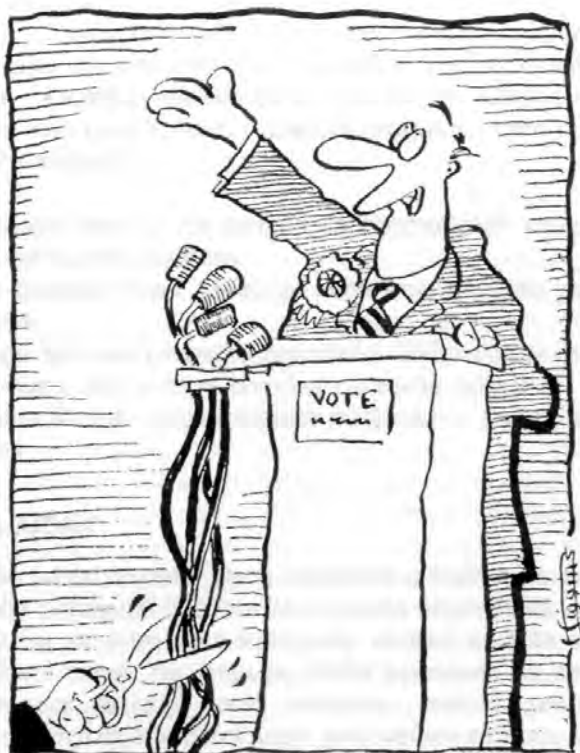
John Sweeny

Prevara nikad ne uspijeva.

Zašto?

Jer ako uspije,

niko se ne usuđuje nazvati je prevarom.

Aforizam ser Johna Haringtona o prevari je pravi uvod u razmatranje teme prijavih trikova kojima su se uglavnom služile novine u toku opštih izbora u Britaniji 1992. godine. Istina, britanska politika i novinarstvo nisu baš tako loši kao neke od stvari sa kojima su se ljudi u bivšoj Jugoslaviji morali nositi posljednjih godina, ali nisu ni tako čisti kao što bi se očekivalo.

Na izborima 1992. godine, Konzervativnoj partiji Johna Majora suprotstavio se Neil Kinnock, koji je bio na čelu laburista. Torijevski tabloidi su nasrnuli da blate Kinnocka. Naravno, niko ta nastojanja torijevskih tabloida nije nazvao "prevarom", jer su na kraju imali uspjeha. Ali, jesu li napadi tabloida, usmjereni na pitanje da li je Kinnock sposoban da bude premijer, učinili da torijevci pobijede, kao što je Kinnock tvrdio? Da li je mračna strana britanskog novinarstva zaista djelovala subverzivno na demokratski proces u Britaniji?

Tabloid Sun, čiji je vlasnik krajnje konzervativni novinski magnat Rupert Murdoch, naprosto je nasrnuo na Kinnocka. Sun na trećoj strani obično ima голу ljepoticu. U toku izborne trke, ovaj list je tu stavio fotos izuzetno debele i ne baš privlačne žene uz legendu: "Evo kako će treća strana izgledati, pobijedi li Kinnock! Tako će vam sve izgledati pod dosadnom vlašću laburista."

Bilo je i gorih primjera. Stalno blaćenje lidera opozicije, kako Kinnocka tako i Paddy Ashdowna, lidera Liberalnih demokrata, nije moglo biti dobro za našu demokratiju. Ali, mora se priznati, mnogi napadi objavljenih u listu Sun, koliko god nepravedni i brutalni, bili su i prilično duhoviti.

Tema jednog broja npr. bila je na naslovnoj strani najavljenaa kao "Košmar u ulici Kinnock", strane 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9 i 34.

Uzmimo stranu osam, na dan prije izbora: "Ili Mao, ili ništa, kad je Neil u pitanju: Mao Cedung iz groba podržava laburiste. U ekskluzivnoj anketi u današnjem broju, ljudi mag iz Kenta, Mark Wilding govori o tome kako će, po njemu, izgledati rezultati. Prvo smo prizvali duh Mao Cedunga (1893-1975), vladara Crvene Kine."

mjesto Basildon, jedan od izbornih okruga za kojeg se činilo da bi ga laburisti mogli osvojiti, a gdje 50% glasača čita Sun. Basildon su zadržali torijevci a laburisti su dobili samo 1,26% glasova u odnosu na prethodne izbore. Daily Mirror je jednako žestoko navijao za laburiste koliko Sun za torijevce - ali se, svejedno, 2,5% njegovih čitalaca, njih oko 140.000, opredijelilo za torijevce. Sun je svakako vjerovao da je njihova kampanja dokusurila Kinnocka:

"Izbore je dobio Sun. Parlamentarci, u trijumfalnom raspoloženju, čekaju u redu da nam kažu: "Hvala ti, moj Sune (sunce, na egleskom. prim. prev.), što si omogućio Majoru da se vrati u Downing Street. Oni i stotine naših čitalaca su mahali na dan izbora našom naslovnom stranom - na kojoj je bila Kinnockova glava u sijalici - koja je i upozorila građane na opasnosti koje sobom nose laburisti."

Skromnost nikada nije krasila ovaj list. Sun je čak citirao izabranog člana Parlamenta, Davida Amessa:

"Vaša naslovna strana je to postigla. Ona je sva pitanja postavila na svoje mjesto. Ljudi u Basildonu su bili tako impresionirani Sunovom naslovnom stranom, da su je stavljali na vjetrobrane svojih kola. Sun je razotkrio laž i ljudima ponudio činjenice."

Činjenice, ali kako ih je on vidio. Sun je "hladno" izvijestio o pobjedi:

"O, sretnog li dana. Dionice skaču. Naši su domovi puni nade. Gazde tipuju na uspjeh. Lovatori se raduju jučerašnjoj pobjedi torijevaca."

List nastavlja citiranjem nekoliko ljudi, dok u deliriju, otvaraju boce šampanjca, ali se tu ne pominje njihov šef Rupert Murdoch. Redovna rubrika dnevnika u Guardianu, međutim, govori o pravim Murdochovim osjećanjima:

"Ko kaže da je štampa jednostrana: I Variety u Hollywoodu javlja: Pobjedili smo! Rupert Murdoch objavljuje to svima koji su se našli u blizini, u studijima filmske kompanije Fox, pobjednički uzdignute pesnice."

Izborna pobjeda je, naravno, bila dobra vijest za Murdocha kome su laburisti prijetili da će slomiti njegovu profitabilnu novinsku imperiju. Ali, tu, zanimljivo, Sun mijenja ploču:

"Neil Kinnock je mogao dostojanstveno proći. Umjesto toga, poput nokautiranog šampiona, on kuka: "opljačkani smo" i očajnički traži krivce. A, Sun, zajedno sa drugim novinama, njegovo je žrtveno janje. On sugerše da smo mi krivi jer smo utjecali na glasače "dezinformacijama i lažima". Mi nismo nikad biračima nametali svoje stavove. Mi mnogo više poštujemo njihov integritet i razboritost nego što je, čini se, to kadar Kinnock."

Kao da su zaboravili na:

"Košmar u ulici Kinnock".

I na onaj zlobni kraj treće strane, o pacovskoj pošasti i masovnim hordama imigranata. Sun nastavlja:

"On nam laska kad tvrdi da imamo takvu moć. Kao i toliko toga što on govori, i ovo je netačno."

A onda slijedi kontradiktoran stav:

"Izbore je dobio Sun."

Sun je promijenio pjesmu, sutradan, kad je Murdochova desna ruka, Andrew Knight napisao pismo Guardianu:

"Na stranu Mail, Expres i Telegraph, koji se obraćaju torijevskim konvertitima, i Kinnockove optužbe da je torijevska štampa kriva za njegov poraz."

Ovo je kao da se kaže "na stranu Hitlerova invazija na Čehoslovačku, Poljsku i Rusiju, jer valja prije toga razmotriti pitanje njegove vanjske politike. Očito, nekom u Murdochovom carstvu zasmatala je teorija o velikoj prevari. I to nije bio slučaj samo sa Murdochlandom. I urednik Maila, ser David English u svom listu je citiran:

"Nema sumnje oko toga šta je pomoglo da se jedan broj glasača odluči za torijevce i jednako toliko njih okrene leđa laburistima. Ali reći, kao što je to uradio Kinnock, da je Daily Mail odlučio o pobjedi konzervativaca i porazu laburista laska, ali nam se time pripisuje mnogo više utjecaja nego što ga mi želimo."

Ser David, u jednom uvodniku, sam sebe ponavlja:

"Pun žuči, gubitnik se razotkrio. Kinnock to radi na svoj poznati način. Krivi štampu. Možda mi i jesmo, onim što smo govorili, ubijedili neke neodlučne glasače. Voljeli bismo da tako mislimo. Ali mi nemamo iluzija o granici utjecaja koje bi imala štampa."

Može biti. Ali oni jesu nastojali blatiti Kinnocka. Možda je najsravniji tekst ovog žanra izašao u Sunday Timesu, čiji je vlasnik opet Murdoch:

"Provaljena tajna: Scotland Yard povezan sa pokušajem da se uništi Kinnock. Scotland Yard ispituje optužbe da je jedan bivši član njegovog anti -terorističkog ogranka pokušao uništiti Kinnocka lažnim tvrdnjama Sunday Timesu da je laburistički lider imao vezu sa jednom kol-gerlom."

Ako su optužbe sasvim lažne, zašto se onda Sunday Times trudi da ih ponavlja? Osim ako, naravno, cilj nije bio još jednom blatiti Kinnockovo ime. Ali, ova je gadost, ipak, ponudila priliku za još jedan ubojit naslov u kojem su povezane riječi "Kinnock" i "uništiti".

Kinnock je izgubio, Major pobijedio. Taktika je blaćenja, barem ona kojom je blaćena Kinnockova kompetentnost, upalila. Major je i dalje bio nanepopularniji premijer u povijesti britanskog ispitivanja javnog mnijenja, a Kinnock je postao veoma sposoban i uspješan komesar Evropske unije. Ako vi u Bosni ikad pomislite da u sjajnoj, staroj demokratiji kakva je britanska teku med i mlijeko, molim vas da se dobro zamislite prije no što i zaključite.

John Sweeny trenutno radi za London Observer, a pored toga piše mračno komični roman o medijskom pokrivanju rata u Bosni pod naslovom "Ludo".

25 NAČINA DA SE IZGUBE IZBORI

Predizborna atmosfera se sastoji od mnogih, na prvi pogled nevažnih detalja. Međutim, kako kažu naše američke kolege, postoji najmanje 25 načina da se izgube izbori... Čini se da za novinara koji radi u izbornoj kampanji, ne bi bilo suvišno da se upozna sa "sitnicama" koje mogu i najuspješnijeg kandidata dovesti do tužnog završetka. Osim toga, korisno je i u obrazovne svrhe upoznati se sa kuhinjom izborne kampanje...

Za kandidata je kontraindikativno:

Govoriti neistine o svojim prošlim stavovima i aktivnostima.

Mi živimo u doba informacija. Šta je neki kandidat izjavljivao po određenim pitanjima i kakav je bio njegov stav lako je ustanoviti, s obzirom na to da postoji precizna dokumentacija u koju spada i kompjuterska. Osim toga, mnoge izjave se snimaju na magnetofonsku traku. Prije nego što pokušate "izbrisati" svoju prošlost, imajte na umu da vaši suparnici možda imaju potpuni dosije o vama. Svako odstupanje od vaših ranijih opredjeljenja može postati dostupno štampi i uništiti povjerenje birača prema vama.

Pokušati rukovoditi svojom izbornom kampanjom.

Mnogi istaknuti rukovodioci izborne kampanje dođu u težak položaj kada se odjednom nađu u središtu političke scene. S druge strane, mnogi dobri kandidati ne mogu biti i dobri rukovodioci izborne kampanje. Jedan stvarno dobar kandidat dozvoljava čovjeku, koji stoji na čelu njegove kampanje da njome i rukovodi. Zapamtite, jedan čovjek ne može istovremeno raditi dva posla, naročito ako svaki od njih traži puno angažovanje (između 12 i 18 sati dnevno).

Ne učestvovati u prikupljanju sredstava za fond svoje kampanje.

Za razliku od vođenja kampanje ili pravljenja programa kampanje, prikupljanje sredstava traži i vaše učešće. Kandidat koji ne želi zatražiti od svojih pristalica finansijsku podršku, ne treba očekivati da će to neko drugi uraditi za njega.

Putovati u pratnji mnoštva ljudi.

Čak i ako niste populista, zapamtite da ništa ne može tako odvratiti birače od vas kao putovanje u pratnji velikog broja ljudi, u stilu vladara neke naftom bogate zemlje.

Pokazati nemogućnost da kratko i jasno objasnite zašto ste odlučili pokrenuti svoju kandidaturu.

Ako to niste u mogućnosti uraditi, sve ostalo već gubi smisao. Vi ste izgubili kampanju, a da je niste stigli ni započeti.

Rukovodioci izborne kampanje nekog kandidata ne smiju:

Usmjeriti protiv sebe kandidatovu suprugu ili supruga.

Ni u kakvim uslovima sebi ne smijete dozvoliti da razlujete bračnog druga kandidata za koga radite, kao ni bilo kog drugog člana njegove ili njene porodice. To bi moglo natjerati kandidata da preuzme na sebe rukovođenje kampanjom. Ako želite sačuvati svoj posao, osmjehujte se i trpite. Kandidat će, naravno, radije poslušati onog s kim dijeli postelju.

Zapošljavati personal, a ne objasniti svakome kakve su mu obaveze.

Izborna kampanja je uvijek poprilično konfuzna pojava. Nejasana ovlaštenja ne samo da će dovesti do gubitka vremena nego će stvoriti i atmosferu suparništva i neprijateljstva.

Mnogo je korisnije usmjeriti svu energiju članova svoga tima protiv zajedničkog suparnika, nego im dozvoliti da ratuju međusobno.

Ostavljati povjerljivu informaciju na stolu.

Informacija je moć. Međutim, prostorije u kojima se čuvaju informacije vezane za kampanju, često su prepune ljudi. "Krtice" ne postoje samo u romanima Le Karre, a suparnici nisu samo velike internacionalne korporacije. Kancelarije izbornih timova često su poprište konkurencije. Zato je bolje ne rizikovati.

Dozvoliti "svatovskim generalima" da upravljaju kampanjom.

"Organizacioni komiteti" svih vrsta najčešće se sastoje od uticajnih ljudi koji su spremni pomoći kandidatu svojim imenom ili bogatstvom, ali ničim drugim. Njih treba istaći kao reklamu, ali im ne treba dozvoliti da se miješaju u tok kampanje. To je posao ljudi koji stalno na tome rade.

Suviše forsirati "trku" ako su izbori određeni tek za novembar.

Rano pokretanje kampanje ne znači i da svaki dan treba smatrati danom održavanja izbora. Prvi mjeseci kampanje prolaze u prikupljanju sredstava, razradi strategije i određivanju broja potrebnih glasova da bi se dostigao cilj. Ako su sve neophodne pripreme izvršene u ranom stadiju kampanje, rezultati će neminovno uslijediti kasnije. Takav poredak i tempo obezbjeđuju da se izbjegniju opasnosti "pregrijanosti" kandidata prije početka izbora.

Onaj ko je zadužen za prikupljanje sredstava nikada ne treba da:

Moli samo jedanput.

Čak i poštar zvoni dvaput. Rukovodilac tima za prikupljanje sredstava mora biti spreman obratiti se ljudima po četiri ili pet

puta. Ako nema čvrstog i konačnog negativnog odgovora, ostaje nada da će sredstva ipak biti uplaćena. To se naročito odnosi na one koji su već uplaćivali neke iznose. Vaši sponzori vjeruju vašem kandidatu i već su ulagali u njega. Prije će ponovo dati onaj ko je već ulagao novac, nego onaj koji to nikada nije učinio.

Biti suviše skroman.

Jedino je gore ako tražite malu sumu novca od onog ako ne zatražite novac od velikog broja ljudi. Bolje je tražiti previše nego premalo.

Shvatiti odbijanje kao vlastiti propust.

Vas će objijati. Ponekad čak i mnogi. Ali, ako se ljudi ne stide ljubavi, ne treba se stidjeti ni prikupljanja sredstava. Očekujte mnoštvo odbijanja. To se događa.

Obećanje shvatiti kao već gotovu stvar.

Ljudi žele učiniti dobro, ali se ponekad njihove riječi razlikuju od njihovih djela. Ne treba sabirati novac dok ne legne na račun.

Nesredeno voditi blagajnu.

Loše vođenje računa ne samo da vam smanjuje mogućnost da u budućnosti ponovo dobijete novac, već može izazvati i neugodnosti sa federalnom izbornom komisijom. A bilo kakav incident takve vrste samo usložnjava položaj vašeg kandidata.

Pres-sekretar nikada ne smije:

Dozvoliti da informacije uvijek idu na isti medij, jer će, u tom slučaju, svi smatrati kako pokušavate da se dodvorite "velikim ličnostima". Prepuštajući veliki dio informacija najvećim novinama, ostavljajte, s vremena na vrijeme, manji dio informacija i za one manje novine.

Obraćati se preko reportera njegovom šefu.

Ako imate ozbiljne pretenzije, obratite se direktno reporteru. Ako se ranije niste često žalili i ako su vaše primjedbe argumentovane, za vas bi najkorisnije bilo da se obratite direktno autoru. Žalba šefu će se razmatrati kao izazov za posao novinara i njegovu platu, naročito ako se uzmu u obzir naknade za reportere.

Osoba odgovorna za program kampanje nikada ne smije:

Ignorisati sitne detalje i lične prednosti kandidata.

Značenje takvih detalja, kao što su tačno mjesto i vrijeme početka neke manifestacije, posebno ako kandidat mora učestvovati na 13 manifestacija u jednom danu, dobija višestruk značaj. Provjerite da li imate tačne podatke za svaku konkretnu manifestaciju i da li su ti podaci poznati pratiocu vašeg kandidata. Ne zaboravljajte na kandidatove lične želje i prohtjeve. Svaki kandidat, koji nije zadovoljan radom svog saradnika za program kampanje, pomisliće kako bi bilo bolje da on taj posao obavlja sam.

Zahtijevati od kandidata da ne izlazi iz automobila u vrijeme obilazaka okruga.

Teško da išta može toliko deprimirati kandidata kao cjelodnevni boravak u automobilu. A on bi mogao to vrijeme provesti i sa ljudima, barem samo da se rukuje sa svima. Vaš je zadatak da se pobrinete kako kandidat da provede što je moguće više vremena s ljudima a da izgubi što je moguće manje vremena.

Obećati u maju da ćete učestvovati u nekoj manifestaciji planiranoj za oktobar.

Svaka izborna kampanja traži veliku mobilnost u posljednje tri nedjelje prije izbora. Otkazivanje ranije planiranih manifestacija zbog te mobilnosti, samo će razljutiti ljude i oni neće doći na glasanje.

Osoba odgovorna za praćenje konkurentata ne smije:

Dopustiti da "procure" informacije o predstojećem napadu na suparnika.

Element iznenađenja ima presudnu važnost u politici. Ako želite postići maksimalan uspjeh, morate iznenaditi protivnika. Što manje ljudi učestvuju u pripremanju napada, to bolje.

Davati lažne podatke o sebi

Postoji mnogo načina da kompromitujete svog protivnika. Ipak, ne smijete se izdavati za novinara, vladinog agenta ili sl. Ako novinari to otkriju, a vjerovatno hoće, možete doći u vrlo neugodnu i tešku situaciju.

Niko nikada ne smije:

Lagati.

Ako vas uhvate u laži (a to će se neizbježno dogoditi), najveći udar neće pretrpjeti kandidat. Svaki vaš pokušaj da ublažite štetu koštaće vas posla. Ako odbijete da lažete, vjerovatno ćete i tada ostati bez posla, ali ćete, u krajnjem slučaju, sačuvati svoje dostojanstvo za budućnost. To se posebno odnosi na pres-sekretare. Kada ih jedanput uhvate u laži, odmah počinju objašnjavati da njihove usluge više nisu potrebne za kampanju.

Zaboraviti zahvaliti se.

Ne treba biti doktor psihologije da biste znali kako će reakcija ljudi biti pozitivna ako osjete da ih cijene. Izborna kampanja se sastoji od dugih i iscrpljujućih trka, a svi članovi tima uglavnom rade prekovremeno i ne dobijaju za to odgovarajuću naknadu. Povremene pohvale, kao "sjajno urađeno" ili samo "hvala", često to mogu nadoknaditi i, pojačavajući volju za rad, gasiti iskre nezadovoljstva.

*Iz dosijea Američkog
nacionalnog demokratskog
instituta za međunarodne odnose (SAD)*

PREPORUKE IZ BBC

Korisno bi bilo upoznati se sa dugogodišnjim iskustvom medija u tradicionalno demokratskim zemaljama u prenošenju predizbornih kampanja, posebno sa emitovanjem izjava kandidata i debata. Ovdje ćemo prenijeti iskustva poznate britanske kompanije BBC-a.

Navešćemo neka najinteresantnija pravila ponašanja ove kompanije:

1. Moraju li se pomenuti svi kandidati?

Opšte je pravilo BBC-a da, ako se u nekoj reportaži o izborima pominje ime jednog kandidata iz određenog okruga, onda se moraju pomenuti i svi ostali kandidati. Mora se osigurati približna ravnoteža u informisanju o glavnim kandidatima, ali i o onim manje važnim, takođe, bilo na listama ili u programu. Mi smatramo da je neprikladno na privremenim izborima pominjati sve kandidate, i to svakim povodom, naročito preko radija.

2. Mora li svim kandidatima biti osiguran isti prostor?

Ovo pitanje nije pravno regulisano, ali se BBC trudi da obezbijedi približan paritet među glavnim partijama koje se bore za određeno mjesto. Drugostepenim kandidatima se daje manje prostora, naročito ako im je izborna kampanja neozbiljna ili ako se ponašaju nedolično.

3. Za razliku od parlamenta, lokalni organi uprave se ne raspuštaju pred izbore. Da li u toku šest nedjelja prije izbora neki kandidat, koji je član lokalnog organa uprave, može davati intervju o svojim aktivnostima na datom položaju?

Iako ni ovo pitanje nije zakonski regulisano, na njega treba obratiti posebnu pažnju. U Aktu o predstavljanju, članovima lokalnih organa uprave, koji pokreću svoju kandidaturu, pre-

poručuje se da mogu dati intervju tek pošto dostave dokumentat o isticanju kandidature, i samo ako i ostali konkurenti učestvuju u datom programu ili su potpisnici pomenutih dokumenata. Prema Aktu o predstavljanju, prekršajem se smatraju samo slučajevi kada kandidati učestvuju u nekom programu isključivo "s ciljem reklame i agitacije za svoju kandidaturu". I mada se to više odnosi na opšti sadržaj intervjuja, ipak treba uzeti u razmatranje uticaj riječi koje intervjuisana osoba upotrebljava. Ako se pokaže da je glavna namjera kandidata, koji je pristao dati intervju, reklamiranje vlastite kampanje, onda intervju treba provesti po pravilima određenim u Aktu o predstavljanju. S druge strane, ako kandidat samo namjerava dati informaciju od šireg značaja za javnost (čak i ako intervju posredno reklamira kandidata), pravila Akta o predstavljanju se ne primjenjuju i nije potrebno tražiti saglasnost ostalih kandidata. Takva pitanja mogu predstavljati velike teškoće, pa je često potrebno se zbog toga obratiti glavnom političkom savjetniku.

4. Može li neka lokalna radio ili tv stanica dati prostora u svom programu osobama koje se kandidiraju za lokalne organe vlasti ili parlament, ako se njihova izborna zona nalazi van područja u kojem se emituje program?

U takvim je slučajevima teško otkriti uzima li kandidat učešće u programu radi reklame. Stoga emitujemo programe sa kandidatima koji se biraju van zone emitovanja, čak i kad se razgovara o njihovoj izbornoj kampanji, s tim što takve programe ne moraju prenositi i sve ostale stanice iz mreže. Na primjer, radio London može pozvati kandidata iz Merseysidea.

5. Mogu li glumci, muzičari ili pjevači koji su pokrenuli svoju kandidaturu učestvovati u radio i tv emisijama za vrijeme izbora? Da li je dozvoljeno informisanje o takvim kandidatima, t.j. autorima?

Da, ako je program pripremljen na početku izbornog perioda. Profesionalni radio i tv novinari, koji su se kandidovali za izbore, moraju biti uklonjeni sa njihovih dužnosti do početka izbora, osim kada se za njih ne može naći zamjena ili alternativa.

6. Mogu li u programu učestvovati supruga kandidata ili neki drugi bliski rođaci?

Nema zakonskih ograničenja za emitovanje radio ili tv programa u kojem učestvuje rođak nekog kandidata, ali se BBC trudi da ne pravi intervju sa suprugom ili nekim drugim licem u srodstvu sa kandidatom, ako to može imati pozitivog uticaja na njegovu izbornu kampanju. Takve emisije nisu zabranjene i, pri određenim uslovima, rođaci se mogu pozvati da učestvuju u programu u vrijeme izbora, ali takve emisije moraju biti redakcijski opravdane i odobrene od glavnog političkog savjetnika.

7. Šta se događa na dan glasanja?

Reportaže o događajima na dan glasanja ne smiju sadržavati nikakve komentare izbornih pitanja. Sve do konačnog zatvaranja glasačkih mjesta treba se ograničiti isključivo na emitovanje činjenica o izborima. Ipak, dozvoljeno je emitovati ankete javnog mnijenja i analize dnevne štampe. Mogu se, također, emitovati i stranačka saopštenja koja imaju informativnu vrijednost, ali samo pod uslovom da se obezbijede i reakcije ili demanti opozicionih stranaka.

